

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

TELEK VE DİĞERLERİ / TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru No. 66763/17, 66767/17 ve 15891/18)

KARAR

Sözleşme'nin 8. Maddesi • Olağanüstü hal sırasında kabul edilen kanun hükmünde kararnameler uyarınca önemli bir süre boyunca akademisyenlerin pasaportlarına yasa aykırı ve keyfi olarak el konulmasının yurt dışında akademisyenlik ve özel hayatları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olması • Ardından yetkili makamlar tarafından kanıtlanmayan, terör örgütüyle bağlantılarının olduğu iddiaları nedeniyle kamu görevinden ihraç edilmeleri • İdari makamların takdir yetkisini çevreleyen usuli güvencelerin bulunmaması • Yeterli ve etkili olmayan yargısal denetim • Olağanüstü halin kendine özgü koşullarının gerektirdiği katı tedbire uyulmaması

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi • Tedbirin akademisyenlerin kabul edildikleri yurt dışında bulunan üniversiteler bünyesinde doktoranın devamını imkânsız hale getirmesi • Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin yükseköğretim kurumlarında doktora eğitimi açısından uygulanabilir olması • Üye Devletlere getirilen, yurt dışında mevcut olan yükseköğretim kurumlarında yüksek eğitim şeklinde eğitim hakkının kullanılmasını haksız bir şekilde engellemeye yükümlülüğü • Öngörülemez kısıtlama

STRAZBURG

21 Mart 2023

İşbu karar, Sözleşme'nin 44 § 2 maddesinde belirtilen koşullar çerçevesinde kesinleşecektir. Bazı şekli düzeltmelere tabi tutulabilir.

© T.C. Adalet Bakanlığı, 2023. Bu gayriresmî çeviri, Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu çeviri, davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ile Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

Telek ve diğerleri / Türkiye davasında,

Başkan

Arnfinn Bårdsen,

Hâkimler

Jovan Ilievski,

Egidijus Kūris,

Saadet Yüksel,

Lorraine Schembri Orland,

Frédéric Krenc,

Davor Derenčinović

ve *Bölüm Yazı İşleri Müdürü* Hasan Bakırcı'nın katılımıyla oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Bölüm), Daire halinde toplanarak,

Üç Türk vatandaşı olan Alphan Telek, Edgar Şar ve Zeynep Kıvılcım'ın ("başvuranlar"), sırasıyla 11 Ağustos 2017 tarihinde (birinci ve ikinci başvurular) ve 3 Nisan 2018 tarihinde (üçüncü başvuru) Türkiye Cumhuriyeti aleyhine, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca Mahkemeye yapmış olduğu (66763/17, 66767/17 ve 15891/18 no.lu) başvuruları,

Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası (üçüncü başvuru), Sözleşme'nin 8 ve 13. maddeleri ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi (birinci ve ikinci başvurular) bağlamındaki şikâyetlerin Türk Hükümetine ("Hükümet") bildirilmesi ve başvuruların geri kalan kısmının kabul edilemez olduğunun belirtilmesine ilişkin kararı,

Hükümet tarafından bildirilen görüşler ve başvuranlar tarafından cevap olarak bildirilen görüşleri,

Bölüm Başkanı'nın davada müdahil taraf olmalarına izin verdiği, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Türkiye Dava Destek Projesi, Uluslararası Af Örgütü, *Article 19* kuruluşu, Uluslararası PEN Kulübü, Gent Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ve Risk Altındaki Bilginler kuruluşu tarafından sunulan görüşleri dikkate alarak,

7 Şubat 2023 tarihinde kapalı oturumda gerçekleştirilen müzakerelerin ardından, söz konusu tarihte aşağıdaki kararı vermiştir:

GİRİŞ

1. Mevcut başvurularda, olayların meydana geldiği dönemde Türkiye’deki üniversitelerde görev yapan üç akademisyen olan başvuranlar, yetkili makamları, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ertesi günü ilan edilen olağanüstü hal kapsamında kabul edilen ve aynı zamanda kamu görevinden çıkarılmalarına yol açan kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportlarına el koymakla suçlamaktadırlar.

OLAY VE OLGULAR

2. Başvuranlar, sırasıyla 1990, 1991 ve 1971 doğumludurlar. Alphan Telek ve Edgar Şar, İstanbul’da ikamet etmektedir ve Avukat M. Elekçi tarafından temsil edilmiştir. Zeynep Kıvılcım, Berlin’de ikamet etmektedir ve Avukat Benan Molu tarafından temsil edilmiştir.

3. Hükümet, kendi görevlisi olan, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanı Hacı Ali Açıkgül tarafından temsil edilmiştir.

I. DAVANIN BAĞLAMİ

A. “Barış İçin Akademisyenler” Bildirisi

4. Kendilerini “Barış İçin Akademisyenler” olarak tanıtan 1.128 akademisyen ve aydın tarafından imzalanan, “Bu suçun ortakları olmayacağız” başlıklı bir bildiri, 11 Ocak 2016 tarihinde yayımlanmıştır. Bu bildiride, Türk Silahlı Kuvvetlerinin şehirlere sığınan PKK’nın (Kürdistan İşçi Partisi, yasa dışı silahlı örgüt) üyelerine karşı ülkenin güneydoğusunda yürüttükleri operasyonların meydana geldiği koşullar eleştirilmekteydi. Söz konusu bildiride ayrıca, yetkili makamlara, bölgede yaşandığı ileri sürülen

katliamlar, kasıtlı sürgünler, sokağa çıkma yasakları ve insan hakları ihlallerine son verilmesi ve barış müzakerelerinin başlatılması yönünde çağrıda bulunulmaktaydı.

5. Bu yayının ardından, söz konusu bildiri ve bunu imzalayanlar, özellikle adli makamları ve üniversiteleri ilgililer hakkında tedbirler almaya davet eden Cumhurbaşkanı tarafından sert eleştirilere maruz kalmışlardır. İlgililer, birçok üniversitede disiplin soruşturmalarına tabi tutulmuşlardır. İlgililerin birçoğu, ayrıca terör örgütü lehine propaganda yapmaktan ceza kovuşturmalarına tabi tutulmuş ve bazıları bu kapsamda gözaltına alınarak, tutuklanmıştır.

6. Anayasa Mahkemesi, yukarıda belirtilen bildiriye imzalayan dokuz kişinin, kendi ifadelerine göre, söz konusu bildiriye imzalayanlar sıfatıyla gerekçelendirilen, haklarındaki mahkûmiyet kararlarına itiraz etmek için sunduğu bireysel başvurular hakkında verdiği, *Zübeyde Füsun Üstel ve diğerleri* (no. 2018/17635, 26 Temmuz 2019) kararında, ilgililerin ifade özgürlüğü haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Anayasa Mahkemesi, ilgililerin cezaya mahkûm edilmelerinin demokratik bir toplumda gerekli veya izlenen meşru amaçlarla orantılı olmadığı, zira söz konusu bildiride ilgili makamlar hakkında dile getirilen sert eleştirilere demokratik çoğulculuk adına müsamaha gösterilmesi gerektiği kanısına varmıştır.

7. Olayların meydana geldiği dönemde Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan başvuranlar, bu bildiriye imzalayanlar arasında bulunmaktaydılar. 20 Mayıs 2019 tarihli iddianameyle, üçüncü başvuran Zeynep Kıvılcım hakkında söz konusu bildiriye imzaladığı gerekçesiyle terör örgütü lehine propaganda yapmaktan ceza yargılaması başlatılmıştır. Ceza mahkemeleri, Anayasa Mahkemesinin *Zübeyde Füsun Üstel ve diğerleri* davasında verdiği, yukarıda belirtilen karara uyarak, 24 Ekim 2019 tarihinde, ilgilinin kendisi hakkında yöneltilen suçlamadan beraatine karar vermişlerdir.

B. 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişiminin Ardından İlan Edilen Olağanüstü Hal

8. 15 Temmuz’u 16 Temmuz 2016 tarihine bağlayan gece, Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu olan, “Yurtta Sulh Konseyi” adlı bir grup, demokratik yolla seçilen Meclisi, Hükümeti ve Cumhurbaşkanı’nı ortadan kaldırmak amacıyla askeri darbe girişiminde bulunmuştur (Darbe girişimine ilişkin daha ayrıntılı bilgiler için bk. *Mehmet Hasan Altan/Türkiye*, no. 13237/17, §§ 14-17, 20 Mart 2018).

9. Hükümet, 20 Temmuz 2016 tarihinde, 21 Temmuz 2016 tarihinden itibaren üç aylık bir süreyle olağanüstü hal ilan etmiştir. Ardından bu olağanüstü hal, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından üç aylık sürelerle uzatılmıştır.

10. Türk makamları, 21 Temmuz 2016 tarihinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine, Sözleşme’nin 15. maddesi uyarınca Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerin askıya alındığını bildirmişlerdir.

11. Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü hal dönemi boyunca, Anayasa’nın 121. maddesine dayanarak otuz yedi kanun hükmünde kararname çıkarmıştır. Bu metinlerin çoğunda özellikle, terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine zarar verici faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya gruplarla bağlantısı -üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatı- bulunan ya da bulunduğu değerlendirilen memurların *kendiliğinden (ipso facto)* görevinden çıkarılması öngörülmekteydi. Bu kanun hükmünde kararnamelerde aynı zamanda, ilgililer hakkında, kamu görevinde ömür boyu çalışma yasağı, onursal unvanları veya rütbelerinin kaldırılması, on beş gün içinde lojmanlarından ayrılma zorunluluğu ve pasaportlarının iptali gibi ek tedbirler öngörülmekteydi.

12. Olağanüstü hal, 18 Temmuz 2018 tarihinde kaldırılmıştır.

II. 66763/17 NO.LU BAŞVURU

13. Olayların meydana geldiği dönemde, başvuran Alphan Telek, İstanbul'da bulunan Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktaydı. Söz konusu başvuran, aynı zamanda 2016 yılından itibaren, doktora eğitimi kapsamında Paris Siyasal Bilimler Enstitüsüne kaydolmuş ve buraya doktora kabul programı çerçevesinde araştırmacı olarak alınmıştır.

A. Başvuranın Pasaportunun İptal Edilmesi ve Buna İlişkin Prosedür

14. Başvuran, 7 Şubat 2017 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında kabul edilen (aşağıda 44. paragraf), 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 1. fıkrası (daha sonra 6 Şubat 2018 tarihli 7086 sayılı Kanun tarafından onaylanan) uyarınca, bir terör örgütüne veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine zarar verici faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya grupla bağlantısı -üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatının- bulunduğu değerlendirildiği gerekçesiyle kamu görevinden çıkarılmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yapılan bildirimin ardından, başvuranın pasaportu, 14 Mart 2017 tarihinde, aynı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından iptal edilmiştir (*ibidem*).

15. İstanbul İdare Mahkemesi, 14 Nisan 2017 tarihinde, başvuranın görevinden ihraç edilmesine itiraz etmek için açtığı iptal davasını reddetmiştir. İstanbul İdare Mahkemesi gerçekte, ihtilaf konusu tedbire neden olan kanun hükmünde kararnamenin bir kanun niteliği taşıdığı ve dolayısıyla, iptal davasına konu edilemeyeceği kanısına varmıştır.

16. İdare Mahkemesinin kararına karşı başvuranın kendisine istinaf başvurusunu sunduğu İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, 29 Kasım 2017 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun 2 Ocak 2017 tarihli 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

ile kurulduğunu (bu Komisyon hakkında bk. *Köksal/Türkiye* (k.k.), no. 70478/16, § 16, 6 Haziran 2017) ve 29 Nisan 2017 tarihli 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen, bu Kanun Hükmünde Kararname'nin geçici 2. maddesine göre, 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlüğe girmesinden önce yapılan ve kendi yetkisi kapsamına giren sorunlara ilişkin başvuruların bu OHAL Komisyonuna sunulması gerektiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, İdare Mahkemesinin kararının kaldırılmasına ve davanın OHAL Komisyonuna geri gönderilmesine karar vermiştir.

B. 686 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Uyarınca Alınan Tedbirlere İlişkin Başvuran Tarafından Sunulan Bireysel Başvuru

17. Anayasa Mahkemesi, 24 Temmuz 2017 tarihinde, başvuranın 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca hakkında alınan tedbirlere itiraz etmek için sunduğu bireysel başvurunun hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bir yandan, ilgilinin, görevinden çıkarma tedbirine itiraz etmek için, OHAL Komisyonuna başvurması gerektiği ve diğer yandan, ilgilinin bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca alınan diğer tedbirlere itiraz etmek için, hangileri olduğunu belirtmeksizin, hukuk sistemi tarafından sunulan idari ve adli hukuk yollarını kullanması gerektiği kanaatine varmıştır.

18. Başvuran tarafından OHAL Komisyonuna sunulan başvuru, bu makam nezdinde halen derdesttir.

C. Başvuranın Pasaportuna Konulan Tahdidin Kaldırılması

19. İstanbul Valiliği, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na ek 7. maddenin 24 Ekim 2019 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından (aşağıda 45. paragraf), başvuranın pasaportuna konulan tahdidi 2 Aralık 2019 tarihinde kaldırmıştır. İlgili, 2019 yılının Aralık ayında yeni ve geçerli bir pasaport almıştır.

III. 66767/17 NO.LU BAŞVURU

20. Olayların meydana geldiği dönemde, başvuran Edgar Şar, İstanbul'da bulunan Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktaydı. Başvuran aynı zamanda, 2017 yılında Floransa Avrupa Üniversitesi Enstitüsünde doktora programına kabul edilmiş ve bu kapsamda bir burs almıştır.

A. Başvuranın Pasaportunun İptal Edilmesi ve Buna İlişkin Prosedür

21. Başvuran, 7 Şubat 2017 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında kabul edilen ve daha sonra 6 Şubat 2018 tarihli 7086 sayılı Kanun tarafından onaylanan (aşağıda 44. paragraf), 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, bir terör örgütüne veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine zarar verici faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya grupla bağlantısı - üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatı- bulunduğu değerlendirildiği gerekçesiyle kamu görevinden çıkarılmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yapılan bildirimin ardından, başvuranın pasaportu, 14 Mart 2017 tarihinde, aynı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından iptal edilmiştir (*ibidem*).

22. İstanbul İdare Mahkemesi, 11 Nisan 2017 tarihinde, başvuranın görevinden ihraç edilmesine itiraz etmek için açtığı iptal davasını reddetmiştir. İstanbul İdare Mahkemesi gerçekte, ihtilaf konusu tedbire neden olan Kanun Hükmünde Kararnamenin bir kanun niteliği taşıdığı ve dolayısıyla, iptal davasına konu edilemeyeceği kanısına varmıştır.

23. İdare Mahkemesinin kararına karşı başvuranın kendisine istinaf başvurusunu sunduğu İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, 4 Ekim 2017 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme

Komisyonunun 2 Ocak 2017 tarihli 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulduğunu ve 29 Nisan 2017 tarihli 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen, bu Kanun Hükmünde Kararname'nin geçici 2. maddesine göre, 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlüğe girmesinden önce yapılan ve kendi yetkisi kapsamına giren sorunlara ilişkin başvuruların bu OHAL Komisyonu sunulması gerektiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, İdare Mahkemesinin kararının iptal edilmesine ve davanın OHAL Komisyonuna geri gönderilmesine karar vermiştir.

B. 686 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Uyarınca Alınan Tedbirlere İlişkin Başvuran Tarafından Sunulan Bireysel Başvuru

24. Anayasa Mahkemesi, 24 Temmuz 2017 tarihinde, başvuranın 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca hakkında alınan tedbirlere itiraz etmek için sunduğu bireysel başvurunun hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bir yandan, ilgilinin, görevinden çıkarma tedbirine itiraz etmek için, OHAL Komisyonuna başvurması gerektiği ve diğer yandan, ilgilinin bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca alınan diğer tedbirlere itiraz etmek için, hangileri olduğunu belirtmeksizin, hukuk sistemi tarafından sunulan idari ve adli hukuk yollarını kullanması gerektiği kanaatine varmıştır.

25. Başvuran tarafından OHAL Komisyonuna sunulan başvuru, bu makam nezdinde halen derdesttir.

C. Başvuran Tarafından Sunulan Yeni Bir Pasaportun Verilmesi Talebi ve Buna İlişkin Prosedür

26. Başvuran, 25 Mayıs 2017 tarihinde, Şişli Emniyet Müdürlüğüne yeni bir pasaportun verilmesi talebini sunmuştur, ancak ilgilinin dosyasını ele almakla görevli olan memur, bir Kanun Hükmünde Kararname uyarınca

kamu görevinden ihraç edildiği gerekçesiyle ilgilinin belgelerini kabul etmemiştir.

27. İstanbul İdare Mahkemesi, 26 Nisan 2018 tarihinde, başvuranın yeni bir pasaport talebinin reddi işlemine karşı koymak için açtığı iptal davasını reddetmiştir. Bu bağlamda, İstanbul İdare Mahkemesi, bir yandan, 23 Temmuz 2016 tarihli 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 5. maddesinin (aşağıda 43. paragraf), haklarında idari bir tedbir alınan kişilerin terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine zarar verici faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya gruplarla bağlantısı -üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatı- bulunduğu veya bulunduğu değerlendirildiği gerekçesiyle, bu kişilerin pasaportlarının iptal edilmesini öngördüğünü ve diğer yandan, Emniyet Genel Müdürlüğünün 20 Temmuz 2017 tarihinde, kamu görevinden çıkarılan kişilerin pasaportlarının iptalini ve yeni bir pasaportun verilmesi taleplerinin reddedilmesini gerektiren bir genelge yayımladığını tespit etmiştir. İstanbul İdare Mahkemesi, başvuranın talebinin belgelerinin kabul edilmemesi yoluyla reddedilmesinin ilgili bir yetki kapsamında verilen bir talimatın idare tarafından yerine getirilmesi olarak değerlendirilmesi gerektiği ve ihtilaf konusu işlemin herhangi bir usulsüzlük içermediği kanısına varmıştır. İstanbul İdare Mahkemesi, başvuranın görevinden çıkarılmasına ilişkin prosedürün kendisi lehine bir karara bağlanması halinde, yeni bir pasaportun verilmesi yönünde her zaman yeni bir talepte bulunabileceğini eklemiştir.

28. İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, 21 Kasım 2018 tarihinde, İdare Mahkemesinin 26 Nisan 2018 tarihli kararının usul ve kanuna uygun olduğu kanısına vararak, başvuranın bu karara itiraz etmek için sunduğu istinaf başvurusunu reddetmiştir.

29. Başvuran tarafından yeni bir pasaport talebinin reddedilmesine ilişkin 4 Şubat 2018 tarihinde sunulan bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi nezdinde halen derdesttir.

D. Başvuranın Pasaportuna Konulan Tahdidin Kaldırılması

30. İstanbul Valiliği, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na ek 7. maddenin 24 Ekim 2019 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından (aşağıda 45. paragraf), başvuranın pasaportuna konulan tahdidi, 29 Kasım 2019 tarihinde kaldırmıştır. İlgili, 2019 yılının Aralık ayında yeni ve geçerli bir pasaport almıştır.

IV. 15891/18 NO.LU BAŞVURU

31. Başvuran Zeynep Kıvılcım, olayların meydana geldiği dönemde, İstanbul Üniversitesinin Siyasal Bilgiler Fakültesinin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde uluslararası hukuk derslerinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktaydı.

A. Başvuranın Pasaportunun İptal Edilmesi ve Buna İlişkin Prosedür

32. Başvuran, olağanüstü hal kapsamında kabul edilen (aşağıda 44. paragraf), 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 1. fıkrası (6 Şubat 2018 tarihli 7082 sayılı Kanun tarafından daha sonra onaylanan) uyarınca, 29 Ekim 2016 tarihinde, bir terör örgütüne veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine zarar verici faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya grupla bağlantısı -üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatının bulunduğu değerlendirildiği gerekçesiyle, kamu görevinden ihraç edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yapılan bir bildirimin ardından, başvuranın pasaportu, 2 Kasım 2016 tarihinde, aynı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından iptal edilmiştir (*ibidem*).

33. Başvuran, 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımlanması sırasında, akademik bir konferansa katılmak için Berlin'e seyahat etmekteydi.

Başvuran, bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kamu görevinden çıkarılmasının ardından, Türkiye'ye dönmemiş ve Berlin'deki bir üniversite enstitüsünde çalışmaya başlamış ve oğluyla birlikte Almanya'ya yerleşmiştir.

34. İstanbul İdare Mahkemesi, 23 Aralık 2016 tarihinde, başvuranın görevinden çıkarılmasına itiraz etmek için açtığı iptal davasını reddetmiştir. Nitekim İstanbul İdare Mahkemesi, ihtilaf konusu tedbire neden olan Kanun Hükmünde Kararname'nin özünde bir kanun niteliği taşıdığı, dolayısıyla iptal davasına konu edilemeyeceği kanısına varmıştır.

35. İdare Mahkemesinin kararına karşı başvuranın kendisine istinaf başvurusunu sunduğu İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, 4 Ekim 2017 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun 2 Ocak 2017 tarihli 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulduğunu ve 29 Nisan 2017 tarihli 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen, bu Kanun Hükmünde Kararname'nin geçici 2. maddesine göre, 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlüğe girmesinden önce yapılan ve kendi yetkisi kapsamına giren sorunlara ilişkin başvuruların bu OHAL Komisyonuna sunulması gerektiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, İdare Mahkemesinin kararının iptal edilmesine ve davanın OHAL Komisyonuna geri gönderilmesine karar vermiştir.

36. Başvuran, noterlik işlemlerini yapmak amacıyla 10 Nisan 2017 tarihinde Berlin'deki Türk Konsoloslukuna gittiğinde, pasaportunun iptal edilmesi nedeniyle Konsoloslukun kendisine herhangi bir hizmet sağlayamayacağı yönünde bilgilendirildiğini belirtmektedir. Başvuran ayrıca, 22 Eylül 2017 tarihinde, aynı Konsolosluk nezdinde yeni bir pasaport verilmesi talebinde bulunduğunu, kendisini kabul eden memurların talebinin alındığına dair yazılı bir belge vermeyi reddettiklerini, kendisine genellikle bu türden bir talepte bulunma hakkına sahip olunmadığını, zira bir Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kamu görevinden ihraç edildiğini, ancak

Türkiye'ye dönmek için yalnızca bir defa kullanabileceği geçici bir seyahat belgesi alabileceğini ifade ettiklerini belirtmektedir.

B. 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Uyarınca Alınan Tedbirlere İlişkin Başvuran Tarafından Sunulan Bireysel Başvurular

37. Anayasa Mahkemesi, 24 Temmuz 2017 tarihinde, başvuranın 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kendisi hakkında alınan tedbirlere itiraz etmek için 28 Kasım 2016 tarihinde sunduğu bireysel başvuruyu hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bir yandan, ilgilinin, hakkında alınan görevinden çıkarma tedbirine itiraz etmek için, OHAL Komisyonuna başvurması gerektiği ve diğer yandan, ilgilinin bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca alınan diğer tedbirlere itiraz etmek için, hangileri olduğunu belirtmeksizin, hukuk sistemi tarafından sunulan idari ve adli hukuk yollarını kullanması gerektiği kanaatine varmıştır.

38. Başvuran, 27 Mart 2018 tarihinde, Anayasa Mahkemesi nezdinde yeni bir bireysel başvuruda bulunmuş ve bu bağlamda, pasaportunun iptal edilmesinin ve yeni bir pasaport almasının imkânsızlığının serbest dolaşım özgürlüğü ve özel hayata saygı haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Bu bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi nezdinde halen derdesttir.

39. Öte yandan, başvuran, OHAL Komisyonuna sunduğu başvurunun 27 Ekim 2021 tarihinde reddedildiğini ve bu karara karşı koymak için açtığı iptal davasının idare mahkemeleri nezdinde halen derdest olduğunu belirtmektedir.

C. Başvuranın Pasaportuna Konulan Tahdidin Kaldırılması

40. İstanbul Valiliği, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na ek 7. maddenin 24 Ekim 2019 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından (aşağıda 45. paragraf),

başvuranın pasaportuna konulan tahdidi 6 Nisan 2020 tarihinde kaldırmıştır. İlgili, 2020 yılının Eylül ayında yeni ve geçerli bir pasaport almıştır.

İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI YASAL ÇERÇEVE

I. OLAĞANÜSTÜ HALE İLİŞKİN YASAL REJİM

41. 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hale ilişkin hukuki rejimin ve Türkiye'nin olağanüstü halin ilan edilmesinin ardından Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine ilettiği, Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerin askıya alınmasına ilişkin bildirimin sunulmasıyla ilgili olarak, *Pişkin/Türkiye* (no. 33399/18, §§ 32, 33 ve 55, 15 Aralık 2020) kararına bakınız.

42. Olağanüstü hal döneminde yayımlanan kanun hükmünde kararnamelerin yargısal denetimi ve olağanüstü hal kapsamında yapılan işlemlerin incelenmesi amacıyla 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Komisyon hakkında daha ayrıntılı bilgiler için Köksal kararına bakınız (yukarıda anılan karar, §§ 10-17).

II. 667, 675 VE 686 SAYILI KANUN HÜKÜMÜNDE KARARNAMELER

A. Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin 667 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

43. Resmi Gazete'de 23 Temmuz 2016 tarihinde yayımlanan ve 18 Ekim 2016 tarihli 6749 sayılı Kanun tarafından onaylanan, olağanüstü hal kapsamında kabul edilen tedbirlere ilişkin 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin, "Yürütülen Soruşturmalarda Alınacak Tedbirler" başlıklı 5. maddesi aşağıdaki şekildedir:

"MADDE 5-1) Milli güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen yapı, oluşum veya gruplara ya da terör örgütlerine -üyeliği veya iltisakı ya da bunlarla irtibatı- nedeniyle

haklarında idari işlem tesis edilenler ile aynı gerekçeyle haklarında suç soruşturması veya kovuşturması yürütülenler, işlemi yapan kurum ve kuruluşlarca ilgili pasaport birimine derhal bildirilir. Bu bildirim üzerine ilgili pasaport birimlerince pasaportlar iptal edilir.”

B. Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınmasına İlişkin 675 ve 686 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler

44. 29 Ekim 2016 tarihli 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin ve “Kamu Personeline İlişkin Tedbirler” başlıklı, 6 Şubat 2018 tarihli 7082 ve 7086 sayılı Kanunlar tarafından daha sonra onaylanan, olağanüstü hal kapsamında bazı tedbirlerin alınmasına ilişkin 7 Şubat 2017 tarihli 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin ilk maddeleri aşağıdaki gibidir:

“MADDE 1- (1) Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olan ve ekli (1) sayılı listede yer alan kişiler kamu görevinden başka [hiçbir işleme] gerek kalmaksızın çıkarılmıştır. Bu kişilere ayrıca herhangi bir tebligat yapılmaz. Haklarında ayrıca özel kanun hükümlerine göre işlem tesis edilir.

(2) Birinci fıkra gereğince kamu görevinden çıkarılan kişilerin, mahkûmiyet kararı aranmaksızın, rütbe ve/veya memuriyetleri alınır ve bu kişiler görev yaptıkları teşkilata yeniden kabul edilmezler; bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemezler, doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilemezler; bunların uhdelerinde bulunan her türlü (...) komisyon, yönetim kurulu, denetim kurulu, tasfiye kurulu üyeliği ve sair görevleri de sona ermiş sayılır. Bunların silah ruhsatları, gemi adamlığına ilişkin belgeleri ve pilot lisansları iptal edilir ve bu kişiler oturdukları kamu konutlarından veya vakıf lojmanlarından onbeş gün içinde tahliye edilir. Bu kişiler özel güvenlik şirketlerinin kurucusu, ortağı ve çalışanı olamazlar. Bu kişiler hakkında bakanlıkları ve kurumlarınca ilgili pasaport birimine derhal bildirimde bulunulur. Bu bildirim üzerine pasaport birimlerince pasaportlar iptal edilir.

(3) Birinci fıkra kapsamında kamu görevinden çıkarılanlar, varsa uhdelerinde taşımış oldukları büyükelçi, vali gibi unvanları ve müsteşar, kaymakam ve benzeri meslek adlarını ve sıfatlarını kullanamazlar ve bu unvan, sıfat ve meslek adlarına bağlı olarak sağlanan haklardan yararlanamazlar.”

III. 5682 SAYILI PASAPORT KANUNU

45. 15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen ve 24 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesi (“Pasaport veya [vesika] verilmesi yasak olan haller”), olayların meydana geldiği dönemde aşağıdaki şekilde ifade edilmekteydi:

“MADDE 22- Yurt dışına çıkmaları; mahkemelerce yasaklananlara, memleketten ayrılmalarında genel güvenlik bakımından [mahzur] bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere ve terör örgütlerine -aidiyeti, iltisakı veya irtibatı- belirlenen yurtdışındaki her türlü eğitim, öğretim ve sağlık kuruluşları ile vakıf, dernek veya şirketlerin kurucu ve yöneticisi olduğu veya bu yerlerde çalıştığı İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere (...) (1) pasaport veya seyahat vesikası verilmez. Ancak, yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce yasaklananlar dışında kalanlara, zaruri hallerde Cumhurbaşkanının onayı ile pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat vesikası verilebilir. “

46. 17 Ekim 2019 tarihli 7188 sayılı Kanun uyarınca, ek 7. madde 5682 sayılı Kanun’a eklenmiştir. Bu madde aşağıdaki gibidir:

“EK 7. MADDE- Milli güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen yapı, oluşum veya gruplara ya da terör örgütlerine -üyeliği veya iltisakı ya da bunlarla irtibatı- nedeniyle;

A) 20/7/2016 tarihli ve 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla ilan edilen olağanüstü hal kapsamında kabul edilen kanunlar uyarınca kamu görevinden çıkarılmaları veya rütbelerinin alınması nedeniyle pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,

B) 18/10/2016 tarihli ve 6749 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanunun 5 inci maddesi ve 27/6/1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 35 inci maddesi uyarınca pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,

C) Mahkemelerce yurt dışına çıkmaları yasaklananlar hariç olmak üzere bu Kanunun 22’nci maddesi uyarınca pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,

TELEK VE DİĞERLERİ / TÜRKİYE KARARI

haklarında aynı nedenlerden dolayı; devam etmekte olan herhangi bir idari veya adli soruşturma veya kovuşturma bulunmayanlara, kovuşturmayaya yer olmadığına, beraatine, ceza verilmesine yer olmadığına, davanın reddine veya düşmesine karar verilenlere, mahkûmiyet kararı bulunanlardan cezası tümüyle infaz edilenlere veya ertelenenlere, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilenlere, başvuruları hâlinde kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna göre İçişleri Bakanlığınca pasaport verilebilir.”

47. Söz konusu madde, Anayasa Mahkemesinin 3 Haziran 2021 tarihli kararı (E.2019/114, K.2021/36) ile iptal edilmiş ve yürürlük tarihi 14 Temmuz 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren bir yıl olarak belirlenmiştir. Kararın ilgili bölümleri aşağıdaki gibidir:

“(…)

42. İhtilaf konusu [hüküm] uyarınca, İçişleri Bakanlığı tarafından kapsamda yer alan kişilere pasaport verilebilmesi bu kişilerin haklarında aynı nedenlerden dolayı; devam etmekte olan herhangi bir idari veya adli soruşturma veya kovuşturmanın bulunmaması, kovuşturmayaya yer olmadığına, beraatine, ceza verilmesine yer olmadığına, davanın reddine veya düşmesine karar verilmiş olması, mahkûmiyet kararı bulunanların ise cezalarının tümüyle infaz edilmiş veya ertelenmiş olması ya da hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olmasının yanı sıra kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna bağlanmıştır. [Bu hüküm] uyarınca, tüm bu şartların gerçekleşmesi durumunda dahi pasaport verilmesi konusunda İçişleri Bakanlığının takdir yetkisi bulunmaktadır.

43. Anayasa’nın 23. maddesi uyarınca yurt dışına çıkma hürriyetinin ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabileceği ve hâkim kararı güvencesine bağlandığı gözetildiğinde [ihtilaf konusu hükmün] Anayasa’nın anılan maddesinde yer almayan sınırlama sebepleriyle de söz konusu hürriyetin sınırlandığı ve kuralların yurt dışına çıkış [yapma imkânını] idarenin yetkisine bırakarak Anayasa’da belirtilen sınırlama sebeplerine bağlanan hâkim kararı güvencesini ihlal ettiği görülmektedir. Bu itibarla [ihtilaf konusu hükmün] yurt dışına çıkma hürriyetini Anayasa’ya aykırı olarak sınırladığı sonucuna ulaşılmıştır.

44. Açıklanan nedenlerle [ihtilaf konusu hüküm], Anayasa’nın 13. ve 23. maddelerine aykırıdır. İptalleri gerekir.

“(…)

48. (...) 5682 sayılı Kanun’a eklenen ek 7. maddenin iptal edilmesi nedeniyle doğacak hukuksal boşluk kamu yararını ihlal edecek nitelikte görüldüğünden Anayasa’nın 153. maddesinin üçüncü fıkrasıyla 6216 sayılı Kanun’un 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince bu kurallara ilişkin iptal hükümlerinin kararın Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak bir yıl sonra yürürlüğe girmesi uygun görülmüştür.

(...)”

IV. ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHATLARI

48. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 27 Ekim 2021 tarihinde, olağanüstü hal kapsamında kabul edilen kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportları iptal edilen iki akademisyen tarafından yapılan iki bireysel başvuruya (*Onur Can Taştan*, başvuru no. 2018/32475 ve *Yağmur Erşan*, başvuru no. 2018/36451) ilişkin iki karar vermiştir.

A. Anayasa Mahkemesinin 2018/32475 numaralı başvuruya ilişkin kararı

49. Başvurucu Onur Can Taştan, bir kanun hükmünde kararname uyarınca kamu görevinden çıkarıldığı sırada Ankara Üniversitesi bünyesinde araştırma görevlisiydi. Başvurucu ayrıca Almanya’da bulunan bir üniversiteden iş teklifi almış, pasaportunun iptal edilmesi nedeniyle bu teklifi kabul edememiştir.

50. Anayasa Mahkemesi, söz konusu davada, başvurunun gitmek istediği ülke ile sıkı mesleki ve kişisel bağlarının olduğunu tespit ederek, pasaportunun iptal edilmesinin ve yeni pasaport çıkarılması talebinin reddedilmesinin özel hayata saygı hakkını kullanmasına yönelik bir müdahale teşkil ettiğini değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi ardından, söz konusu müdahalenin 5682 sayılı Kanun’un 22. maddesi ve 6749 sayılı Kanun ile kabul edilen 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 5. maddesi tarafından öngörüldüğünü ve kamu düzeninin ve milli güvenliğin sağlanması meşru amacını izlediğini tespit etmiştir.

51. Anayasa Mahkemesi, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekliliğine ilişkin olarak, başvuru hakkında terör örgütü ile ilişkisini dolayısıyla başvurunun milli güvenliğe tehdit oluşturan faaliyetlerde bulunduğu gösteren ceza soruşturması ya da kovuşturması ile yurt dışına çıkış yasağı öngören bir mahkeme kararının mevcut olmadığını ve özel hayatına ilişkin kısıtlamanın kaynağının sadece bir idari işlem olduğunu gözlemlemiştir.

52. Anayasa Mahkemesi, derece mahkemeleri tarafından verilen kararları inceledikten sonra, söz konusu mahkemelerin başvurunun pasaportunun iptal edilmesine ilişkin idarenin bildirdiği gerekçelerle yetindiğini ve başvurucuya neden pasaport verilemeyeceğini ilgili kişinin kişisel durumunu göz önünde bulundurarak somut bir şekilde ortaya koymadığını kaydetmiştir.

53. Anayasa Mahkemesi dahası, başvurunun pasaportunun 16 Ağustos 2016 tarihinde iptal edildiğini, 3 Mart 2017 tarihli yeni pasaport çıkarılması talebinin işleme alınmadığını ve nihayet 7 Şubat 2020 tarihinde kendisine pasaport verildiğini tespit etmiştir.

54. Anayasa Mahkemesi özellikle, başvuru hakkında darbe teşebbüsüyle veya teşebbüsün arkasındaki yapılanma olmakla suçlanan Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY) ile ya da herhangi bir terör örgütüyle bağlantısı olduğu iddiasıyla bir ceza soruşturmasının bulunmadığının altını çizmiştir. Anayasa Mahkemesi dolayısıyla, tedbirin, başvurunun yurt dışına kaçarak hakkındaki soruşturma veya kovuşturmalardan kaçmasını önlemek amacıyla alındığının söylenmesinin mümkün olmadığı kanaatine varmıştır.

55. Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi, bir yandan, başvurucuya özgü gerekçeler ortaya konulmadan bir idari işlem ile belirsiz bir süre için karar verilen pasaport verilmemesi şeklinde uygulanan tedbirin gerekli ve orantılı olmadığını ve diğer yandan söz konusu tedbirin olağanüstü hal tarafından haklı çıkarılmadığını değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi, dolayısıyla, başvurunun özel hayatına saygı hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

56. Anayasa Mahkemesinin üç üyesi çoğunluk görüşüne katılmamıştır. Nitekim söz konusu üyeler, ihtilaf konusu tedbirin özel hayata saygı hakkı bağlamında değil, seyahat özgürlüğü hakkı bağlamında incelenmesi gerektiği ve dolayısıyla *konu yönünden (ratione materiae)* bağdaşmazlık gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilmesinin uygun olduğu kanaatine varmışlardır.

B. Anayasa Mahkemesinin 2018/36451 numaralı başvuruya ilişkin kararı

57. Başvurucu Yağmur Erşan, Çin’de burslu bir öğrenci ve Pekin Üniversitesi bünyesinde asistandı. 15 Haziran 2017 tarihinde Türkiye’yi ziyarete geldiğinde pasaportu muhafaza altına alınmış ve yetkili makamlar tarafından iptal edilmiştir. Bu durum, başvurucunun eğitim ve iş için Çin’e dönmesini engellemiştir. Dahası, Anayasa Mahkemesinin başvurucunun anayasal başvurusunu sunmasını takiben ilgili makamlardan edindiği bilgilere göre, başvuru hakkında FETÖ/PDY örgütüne üye olma suçundan ceza soruşturması açılmış ve adının ByLock uygulamasının kullanıcı listesinde yer aldığı iddia edilmiştir (ByLock uygulaması hakkında bk. *Akgün/Türkiye*, no. 19699/18, §§ 41-60, 20 Temmuz 2021).

58. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun gitmek istediği ülke ile sıkı mesleki ve kişisel bağlarının olduğunu tespit ederek, pasaportunun iptal edilmesinin ve yeni pasaport çıkarılması talebinin reddedilmesinin özel hayata saygı hakkını kullanmasına yönelik bir müdahale teşkil ettiğini değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi ardından, söz konusu müdahalenin 5682 sayılı Kanun’un 22. maddesi ve 6749 sayılı Kanun ile kabul edilen 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 5. maddesi tarafından öngörüldüğünü ve kamu düzeninin ve milli güvenliğin sağlanması meşru amacını izlediğini tespit etmiştir.

59. Anayasa Mahkemesi, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekliliğine ilişkin olarak, ihtilaf konusu tedbirin başvuru hakkındaki ceza

soruşturmasına dayandığını ve bu ceza soruşturmasının etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik olduğunu kaydetmiştir.

60. Anayasa Mahkemesi, derece mahkemeleri tarafından verilen kararları inceledikten sonra, söz konusu mahkemelerin başvurucunun pasaportunun iptal edilmesine ilişkin idarenin bildirdiği genel gerekçelerle yetindiğini, başvuru hakkında yürütülen ceza soruşturmasına dair ayrıca bir araştırma ve değerlendirme yapılmadığını ve başvurucunun maruz kaldığı idari işlemlerin nedenlerinin başvurucunun öznel durumuyla ilişkilendirilerek somutlaştırılmadığını tespit etmiştir. Anayasa Mahkemesi dolayısıyla, başvuru hakkındaki tedbirin -başvurucunun gitmek istediği ülke ile olan sıkı kişisel bağları da gözetildiğinde- demokratik bir toplumda orantılı bir tedbir olduğunu değerlendirmiştir.

61. Anayasa Mahkemesi, bununla birlikte, başvuru hakkında FETÖ/PDY örgütüne üye olma suçundan ceza soruşturması yürütüldüğünü ve başvurucunun münhasıran bu terör örgütü mensuplarının kullanımı ve örgütsel haberleşmesinin sağlanması için tasarlandığı iddia edilen ByLock uygulamasını kullandığına yönelik olarak soruşturma makamları tarafından birtakım verilere ulaşıldığını tespit ederek, ilgilinin ceza soruşturmasındaki konumu ve soruşturma sürecindeki tutumu dikkate alındığında, başvurucunun yurt dışına kaçmasının engellenmesine yönelik olarak alınan tedbirlerin olağanüstü hal kapsamında meşru kabul edilebileceği kanaatine varmıştır.

62. Anayasa Mahkemesi dahası, ilk olarak, başvurucunun pasaportunun iptal edilmesine ve yeni pasaport çıkarılması talebinin reddine ilişkin idari işlemlerin olağanüstü hal bağlamında aynı gerekçelerle ve aynı mevzuata bağlı olarak gerçekleştirildiğini, ikinci olarak, başvurucunun iddialarının bu idari işlemlerin nedenine yoğunlaştığını ve üçüncü olarak, başvurucunun sonraki süreçle ilgili herhangi bir açıklama ve belge sunmadığını kaydetmiştir.

63. Anayasa Mahkemesi, sonuç olarak, başvurucunun pasaportunun iptal edilmesinin olağanüstü hal bağlamında gerekli bir tedbir olduğunu değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi, dolayısıyla, başvurucunun özel hayatına saygı hakkının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

64. Anayasa Mahkemesinin dört üyesi ayrı ayrı verdikleri karşı oy yazılarında çoğunluğa katılmamıştır. Söz konusu üyeler, özellikle, derece mahkemelerinin hiçbir zaman başvuru hakkındaki ceza soruşturmasına ve ByLock uygulamasını kullanmasına ilişkin bir değerlendirme yapmadığını, Anayasa Mahkemesinin kararında, sonradan elde ettiği verilere dayanarak bu değerlendirmeyi resen yapamayacağını ve idari ve adli makamların ilgili kararlarında, ihtilaf konusu tedbirin uzun süreli olarak uygulanmasını haklı gösterecek ilgili ve yeterli gerekçeler sunmadığını vurgulamışlardır.

65. Anayasa Mahkemesinin üç diğer üyesi, ihtilaf konusu tedbirin, kendilerine göre, özel hayata saygı hakkı bağlamında değil, seyahat özgürlüğü hakkı bağlamında incelenmesi gerektiği ve dolayısıyla *konu yönünden (ratione materiae)* bağdaşmazlık nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmesinin uygun olduğu gerekçesiyle çoğunluk görüşüne katılmamıştır.

V. VENEDİK KOMİSYONUNUN OLAĞANÜSTÜ HAL TEDBİRLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞÜ

66. Venedik Komisyonu, 12 Aralık 2016 tarihinde, 109. Genel Kurul toplantısı (9-10 Aralık 2016) sırasında olağanüstü hal kapsamında düzenlenen 667 ila 676 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler hakkında kabul ettiği görüşü yayımlamıştır (15 Temmuz 2016 Başarısız Darbe Girişimi Sonrasında Çıkarılan 667 ila 676 Sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri Hakkında Görüş (CDL-AD (2016)037)). Görüşün ilgili alıntıları *Pişkin* (yukarıda anılan karar) kararının 46 ila 51. paragraflarında yer almaktadır.

67. Venedik Komisyonu, görüşünde, özellikle aşağıdaki hususları belirtmiştir (dipnotlar çıkarılmıştır):

“114. AİHM bazen bu görevden almaları, AİHS’nin diğerlerinin arasında özel hayata, aile hayatına ve konuta saygı gösterilmesini güvence altına alan 8. maddesi prizmasından değerlendirmeye hazırlanmıştır AİHM içtihadına göre özel hayat “bir bireyin başka bireylerle, mesleki ve iş nevi ilişkileri de dâhil olmak üzere, ilişki kurma ve geliştirme hakkını kapsar”. Bu sebepten “özel sektörde çalışmaya başlamayı geniş ölçüde yasaklamayı” getiren bir kısıtlamanın “özel hayatı” etkilediği kabul edilir; ayrıca belirli bir yaşam tarzıyla veya kişisel tercihlerle bağlantılı olarak görevden alınmanın da “özel hayatı” etkilediği tespit edilmiştir. Hatta belirli koşullar altında yerli pasaporta el konması da özel hayata müdahale olarak görülebilir. Türkiye bağlamında ise olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerine dayanarak yapılan görevden almalar birçok olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir: ömür boyu kamu sektöründe (bildirildiğine göre avukatlık da buna dâhil) ve özel güvenlik şirketlerinde çalışamama yasağı, unvan ve rütbe kaybı, pasaportların iptali, lojmanları neredeyse derhal tahliye etme vs. Fethullah Gülen’le bağlantılı olduğundan kuşkuilanılan kişilerin isimleri kamuoyuna açıklanmakta ve raportörlerin söylediğine göre bu durum da eski kamu çalışanlarının özel sektörde bile yeni iş bulma ihtimalini azaltmaktadır. Bu tedbirlerin birleşik etkisi, konuyu tartışmaya açık olarak AİHS’nin 8. maddesi kapsamına sokabilir.”

VI. LİZBON TANIMA SÖZLEŞMESİ

68. Avrupa Konseyi ve UNESCO tarafından müştereken hazırlanan Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme (“Lizbon Tanıma Sözleşmesi”) 11 Nisan 1997 tarihinde Lizbon’da imzalanmış ve 1 Şubat 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Türkiye tarafından 8 Ocak 2007 tarihinde onaylanmış ve 1 Mart 2007 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir.

69. Lizbon Tanıma Sözleşmesi’nin giriş bölümünde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

TELEK VE DİĞERLERİ / TÜRKİYE KARARI

“Eğitim hakkının bir insan hakkı olduğu ve bilginin elde edilmesi ve ilerlemesinde bir araç olan yükseköğretimin, hem bireyler hem de toplum için az bulunur zenginlikte kültürel ve bilimsel bir değer oluşturduğu gerçeğinin bilincinde olarak; (...)”

70. Söz konusu Sözleşme’nin “Yükseköğretim belgelerinin tanınması” başlıklı Bölüm VI, VI.3 maddesi, aşağıdaki gibidir:

“Madde VI.3

Bir Tarafa düzenlenen bir yükseköğretim belgesinin diğer bir Tarafa tanınmasıyla aşağıda belirtilen sonuçlardan biri ya da ikisi birden gerçekleşecektir.

a) Tanınmanın istendiği Taraftaki belge sahipleriyle aynı koşullarda, ilgili sınavları da içeren ileri düzey yükseköğretim çalışmalarına ve/veya doktora hazırlıklarına kabul edilme,

b) Tanınmanın istendiği Tarafın yasa ve düzenlemelerine veya yargı yetkisine tabi olarak, bir akademik unvanı kullanma.

Buna ek olarak, tanıma, tanınmanın istendiği Tarafın yasa ve düzenlemelerine veya yargı yetkisine tabi olmak kaydıyla, iş piyasasına girmeyi kolaylaştırabilir.”

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. BAŞVURULARIN BİRLEŞTİRİLMESİ

71. Mahkeme, başvuruların konularının benzerliğini göz önünde bulundurarak, başvuruları tek bir karar altında birlikte incelemeyi uygun görmektedir.

II. SÖZLEŞME’NİN 8. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

72. Başvuranlar, Sözleşme’nin 8. maddesini ileri sürerek, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden sonra ilan edilen olağanüstü hal kapsamında düzenlenen kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportlarına el konulmasının özel hayatlarına saygı gösterilmesi haklarını kullanmalarına yönelik bir müdahale teşkil ettiğini iddia etmektedirler. İlk iki başvuran, söz

konusu tedbirin akademik ve mesleki projelerini ve yurt dışındaki akademik araştırma faaliyetlerini sürdürmelerini engellediğini, üçüncü başvuran ise geçerli bir pasaport alamamasının yurt dışında kaldığı süre boyunca özel ve mesleki hayatında zorluklara neden olduğunu ileri sürmektedir.

73. Başvuranlar, pasaportlarına getirilen kısıtlamanın, Hükümetin olağanüstü hal kapsamında Sözleşme'nin 15. maddesi uyarınca Sözleşme yükümlülüklerini askıya almasıyla haklı çıkarılamayacağı kanaatindedirler.

74. 66763/17 ve 66767/17 no.lu başvuruların başvuranları ayrıca, Sözleşme'nin 13. maddesini ileri sürerek, pasaportlarına el konulmasına ilişkin şikâyetlerini ileri sürmek için iç hukukta başvurabilecekleri bir hukuk yolu bulunmadığını iddia etmektedirler.

75. 15891/18 no.lu başvurunun başvuranı, Sözleşme'nin 6 ve 13. maddelerini ileri sürerek, adil yargılanma hakkının, mahkemeye erişim hakkının ve etkin bir hukuk yoluna başvurma hakkının ihlal edildiğinden şikâyet etmektedir. Söz konusu başvuran, bu bağlamda, pasaportunun iptal edilmesine ilişkin tedbire ulusal makamlar önünde itiraz etmesinin mümkün olmadığını iddia etmektedir.

76. Mahkeme, Sözleşme ve Protokolleri uyarınca bir başvuran tarafından ileri sürülen hukuki gerekçelere bağlı kalmadığını ve bir şikâyeti, başvuran tarafından ileri sürülenler dışındaki Sözleşme maddeleri ya da hükümleri kapsamında da inceleyerek, bu şikâyete konu edilen olaylara ilişkin yapılacak hukuki nitelendirme hususunda karar verebileceğini hatırlatmaktadır (*Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], no. 37685/10 ve 22768/12, § 126, 20 Mart 2018).

77. Mahkeme, somut olayda, yukarıda belirtilen şikâyetlerle, başvuranların esas olarak, olağanüstü hal kapsamında pasaportlarına el konulmasına ilişkin tedbir nedeniyle özel hayata saygı haklarının ihlal edildiğinden şikâyetçi olduklarını kaydetmektedir. Mahkeme, dolayısıyla, başvuranların şikâyetlerinin sunulma şeklini ve bu şikâyetlerle etkilerine itiraz edilen tedbirin niteliğini dikkate alarak, şikâyet edilen olayların

yalnızca Sözleşme'nin 8. maddesi açısından incelenmesinin uygun olduğu kanaatindedir. Söz konusu maddenin somut olayla ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

“1. Herkes özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir (...)

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

A. A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

1. Hükümetin İtirazları

78. Hükümet, bir dizi kabul edilemezlik itirazı ileri sürmektedir. Hükümet, ilk olarak, başvuranların esas olarak pasaportlarının iptal edilmesi nedeniyle yurt dışına seyahat edemediklerinden şikâyetçi olduklarını ve dolayısıyla şikâyetin esas itibarıyla seyahat özgürlüğü haklarına getirilen kısıtlamayla ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Hükümet, bununla birlikte, söz konusu hakkın Türkiye tarafından onaylanmamış olan 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi tarafından korunduğunu öne sürmektedir. Sonuç olarak Hükümet, söz konusu şikâyetin seyahat özgürlüğü hakkı bağlamında incelenmesi gerektiğini ve dolayısıyla *konu yönünden (ratione materiae)* bağdaşmazlık nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğini değerlendirmektedir.

79. Hükümet ayrıca, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair itiraz etmektedir. Bu itiraz birkaç bölüme ayrılmaktadır. Hükümet öncelikle, başvuranların pasaportlarının iptal edilmesinin görevden alınmalarının doğrudan bir sonucu olduğunu açıklamaktadır. Hükümet, bu bağlamda, başvuranların görevden alınmalarına itiraz etmek için yaptıkları başvuruların halen OHAL Komisyonu önünde derdest olduğunu ve olumsuz bir sonuç

alınması halinde, başvuranların idare mahkemelerine ve Anayasa Mahkemesine başvurma imkânına sahip olacaklarını belirtmektedir.

80. Hükümet ardından, başvuranların pasaportlarının iptal edilmesi işlemine idare mahkemeleri önünde itiraz edebileceklerini ileri sürmektedir. Hükümet, bu bağlamda, örnek olarak, idare mahkemelerinin davacıların pasaportlarının iptal edilmesinin esasını incelediği iki karar sunmaktadır.

81. Hükümet dahası, başvuranları, yeni pasaport çıkarılması talebinde bulunmadıkları veya yeni pasaport çıkarılması talebi için gerekli prosedürleri tamamlamadıkları nedeniyle suçlamaktadır. Hükümet, bu bağlamda, başvuran Alphan Telek'in herhangi bir yeni pasaport talebinde bulunmadığını, yeni pasaport çıkarılması talebinin reddedilmesine ilişkin olarak Edgar Şar tarafından yapılan bireysel başvurunun halen Anayasa Mahkemesi önünde derdest olduğunu, Zeynep Kıvılcım'ın idare mahkemeleri önünde yaptığı yeni pasaport çıkarılması talebinin reddine ilişkin karara itiraz etmediğini belirtmektedir. Hükümet ayrıca, başvuranların, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi uyarınca zaruri hallerde (yukarıdaki 45. paragraf) Cumhurbaşkanının onayıyla pasaport başvurusunda bulunabileceklerini ileri sürmektedir.

82. Hükümet, 10 Nisan ve 28 Ağustos 2020 tarihlerinde Mahkemeye ilettiği ek görüşlerinde, 5682 sayılı Kanun'un ek 7. maddesi uyarınca (bk. yukarıdaki 46. paragraf), başvuranların pasaportları üzerindeki kısıtlamaların kaldırıldığını iddia etmekte ve bu nedenle Mahkemeyi, ilgililerin mağdur sıfatı bulunmaması nedeniyle şikâyetin kabul edilemez olduğuna karar vermeye davet etmektedir.

83. Hükümet, 28 Ağustos 2020 tarihinde Mahkemeye ilettiği ek görüşlerinde, son olarak, Zeynep Kıvılcım'ın, haksız yere, yeni bir pasaport almak amacıyla Berlin'deki Türk Konsoloslukunda çeşitli girişimlerde bulunduğunu ve bu girişimlerin Konsolosluk personeli tarafından gerektiği gibi ele alınmadığını iddia ederek Mahkemeyi yanıltmaya çalıştığını iddia etmektedir. Hükümet, dolayısıyla, Mahkemeyi, başvuru hakkının kötüye

kullanılması nedeniyle söz konusu başvuranın şikâyetinin kabul edilemez olduğuna karar vermeye davet etmektedir.

84. Hükümet, 20 Haziran 2022 tarihinde Mahkemeye ilettiği ek görüşlerinde, yeniden, hâlihazırda aynı gerekçelerle ileri sürdüğü itirazlarla esasen aynı olan, ileri sürülen şikâyetin *konu yönünden (ratione materiae)* bağdaşmazlığı, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması, mağdur sıfatının bulunmaması ve iç hukuk yollarının tüketilmemesi itirazlarında bulunmaktadır.

2. Başvuranların İddiası

85. Başvuranlar, Hükümet tarafından ileri sürülen itirazlara karşı çıkmaktadırlar. Başvuranlar, pasaportlarının iptal edilmesinin veya yeni bir pasaport almalarının mümkün olmayışının özel ve aile hayatları üzerinde ciddi sonuçlar doğurabileceğini, dolayısıyla bu tedbirlerin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında incelenebileceğini ileri sürmektedirler.

86. Başvuranlar, Hükümetin tüketilmesi gereken hukuk yolları olarak sunduğu OHAL Komisyonu, idari yargı ve Anayasa Mahkemesi önündeki hukuk yollarının aslında etkisiz olduğu kanaatindedirler. Başvuranlar ayrıca, pasaportlarının iptal edilmesinin görevden alınmalarının doğrudan bir sonucu olduğuna ve ilk tedbire, yalnızca ikinci tedbire ilişkin bir karar verildikten sonra itiraz edilebileceğine ilişkin Hükümet iddiasını kaydetmektedirler. Bununla birlikte başvuranlar, pasaportlarının iptal edilmesinin kamu görevlerinden çıkarılmalarından ayrı bir ihlal olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmaktadırlar.

87. Başvuranlar, OHAL Komisyonunun etkin bir hukuk yolu teşkil edemeyeceğini iddia etmektedirler. Başvuranlar, bu bağlamda, ilk olarak, bu komisyonun üyelerinin atanma şekli ve komisyon önündeki prosedürün, bağımsızlığı, tarafsızlığı ve sunduğu usuli güvencelerin yeterliliği konusunda ciddi şüpheler uyandırdığını, ikinci olarak, komisyonun istatistiklerinin, “Barış İçin Akademisyenler” tarafından yapılan başvuruları inceleme

konusunda pek istekli olmadığını gösterdiğini ve üçüncü olarak, uygulanan mevzuata göre, komisyonun, kamu görevinden çıkarma tedbirlerini inceleme yetkisine sahip olduğunu, ancak görevden alma kararından bağımsız olarak yalnızca pasaportun iptaline yönelik itirazları inceleme yetkisine sahip olmadığını ileri sürmektedirler.

88. Başvuranlar dahası, idare mahkemelerinin kanun hükmünde kararnameden kaynaklanan bir tedbiri inceleyemeyeceğini ve ilgili kişilerin görevlerine iade edilmedikleri veya haklarındaki suçlamalardan beraat etmedikleri durumlarda, pasaportların iptaline ilişkin iptal davalarını yeterli gerekçe göstermeden reddettiğini ileri sürmektedirler. Başvuranlar, idare mahkemeleri önündeki iptal davalarının etkin bir hukuk yolu olarak değerlendirilemeyeceği çıkarımında bulunmaktadır. Başvuranlar ayrıca, Hükümetin örnek olarak gösterdiği kararların, kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportların iptaline ilişkin olmadığına ve dolayısıyla, idare mahkemelerinin pasaportlarının iptaline itiraz etmek için etkin bir hukuk yolu teşkil edebileceğini gösterecek nitelikte olmadığına dikkat çekmektedirler.

89. Başvuranlar son olarak, Anayasa Mahkemesinin pasaportların iptaline ve kendilerine göre bu konudaki bireysel başvuruları reddetme uygulamasına ilişkin içtihatlarını dikkate alarak, Anayasa Mahkemesinin de şikâyetleri için etkin bir hukuk yolu sağlamadığını değerlendirmektedirler.

90. Başvuranlar, Hükümetin 10 Nisan ve 28 Ağustos 2020 tarihli ek görüşlerinde ileri sürdüğü itirazlara ilişkin olarak, pasaportları üzerindeki kısıtlamaların nihayet kaldırılmış olmasına rağmen, söz konusu lehte tedbirin, kendi görüşlerine göre, uzun yıllar boyunca pasaportlarından mahrum bırakılmaları ve dolayısıyla hem özel hem de mesleki hayatları açısından olumsuzluklar yaşamaları nedeniyle ortaya çıkan mağdur sıfatının kaybına karşılık gelemeyeceğini ifade etmektedirler. Başvuranlar, bu iddialarına dayanak olarak, yetkili makamların, maruz kaldıkları kanaatine vardıkları özel hayata saygı hakkının ihlalini tanımadığını ve bu bağlamda

herhangi bir tazminata hükmetmediğini ileri sürmektedirler. Üçüncü başvuran ayrıca, Hükümetin başvuru hakkının kötüye kullanıldığına ilişkin itirazına karşı çıkmaktadır. Üçüncü başvuran, bu bağlamda, yeni bir pasaport almak için Berlin'deki Türk Konsoloslukunda çeşitli girişimlerde bulunduğunu ve bu iddiasına dayanak olarak randevu belgelerini sunduğunu, ancak konsolosluk yetkililerinin, kamu görevinden çıkarılan kişilerle ilgili olağan uygulamalarına uygun olarak, bu girişimlere ilişkin yazılı bir belgeyi kendisine vermeyi reddettiğini belirtmektedir.

3. Mahkemenin Değerlendirmesi

91. Mahkeme, *konu yönünden (ratione materiae)* bağdaşmazlık itirazına ilişkin olarak, hâlihazırda pasaporta el konulmasının bireyin özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına ilişkin ciddi sorunlar ileri sürebileceğini tespit etme imkânı olduğunu (*M./İsviçre*, no. 41199/06, § 38, 26 Nisan 2011) ve hâlihazırda böyle bir tedbiri Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında incelediğini (*İletmiş/Türkiye*, no. 29871/96, §§ 38-50, AİHM 2005-XII, *Paşaoğlu/Türkiye*, no. 8932/03, §§ 35-48, 8 Temmuz 2008 ve *Kotiy/Ukrayna*, no. 28718/09, §§ 57-76, 5 Mart 2015) hatırlatmaktadır. Mahkeme, bu nedenle, söz konusu itirazı reddetmektedir.

92. Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazına ilişkin olarak, bir başvuranın, olayların meydana geldiği dönemde, teoride olduğu gibi uygulamada da, etkin ve mevcut yani erişilebilir ve şikâyetlerinin telafi edilmesini sağlayabilecek ve makul başarı beklentileri sunabilecek olan iç hukuk yollarını tüketmekle yükümlü olduğunu hatırlatmaktadır (*Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, 16 Eylül 1996, § 68, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-IV ve *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itiraz) [BD], no. 17153/11 ve 29 diğer başvuru, § 71-77, 25 Mart 2014).

93. Mahkeme, aşağıdaki gözlemlerde bulunmaktadır. İlk olarak, pasaportlara el koyma tedbiri kanun hükmünde kararnameler uyarınca alınmıştır; dolayısıyla söz konusu tedbir kanunî niteliktedir ve idare

mahkemeleri tarafından yorumlandığı şekliyle, idare mahkemeleri önünde dava konusu edilemez (yukarıdaki 15, 22 ve 34. paragraflar). İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi, kanun hükmünde kararnameler uyarınca alınan tedbirlere itiraz etmek için başvurular tarafından yapılan bireysel başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermiştir: Nitekim Anayasa Mahkemesi kendisine göre, başvuruların, hem OHAL Komisyonu önünde mevcut olan hukuk yolunu hem de niteliğini belirtmeksizin, yargı sistemi tarafından sunulan idari ve adli hukuk yollarını tüketmedikleri kanaatine varmıştır (yukarıdaki 17, 24 ve 37. paragraflar). Üçüncü olarak, başvuruların OHAL Komisyonuna yaptıkları başvurular halen derdesttir (yukarıdaki 18, 25 ve 39. paragraflar). Mahkeme ardından, kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportlarının iptal edilmesinin ardından yetkili makamların başvuruların pasaportlarına tahdit koyduğunu ve bu tahditler yürürlükte olduğu sürece, hem pasaportlarının iptali hem de yeni pasaport başvurularının reddedilmesi konusunda başvuranlara, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi de dâhil olmak üzere, hiçbir hukuk yolunun makul bir başarı şansı sunmadığını tespit etmektedir. Nitekim Hükümet, bu bağlamda, mevcut davadakine benzer koşulları olan (somut olayda kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportun iptal edilmesi) ve başvurular için olumlu olabilecek herhangi bir iç hukuk kararı örneği sunmamaktadır. Ancak 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na, kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportları iptal edilen kişilerin belirli koşullar altında yeni bir pasaport alabilmelerini sağlamayı amaçlayan ek 7. maddenin eklenmesinden sonra, başvuruların pasaportları üzerindeki kısıtlamalar kaldırılabilmiştir.

94. Ayrıca, başvuruların kanun hükmünde kararnamelerin uygulanmasında kabul edilen tedbirlere itiraz etmek için OHAL Komisyonu huzurunda yaptıkları bütün başvurular (yukarıda 18,25 ve 39. paragraflar) ve başvurular Edgar Şar ve Zeynep Kıvılcım'ın yeni pasaport almalarına imkân verilmemesi sebebiyle Anayasa Mahkemesine yaptıkları bireysel başvurular (yukarıda 29 ve 38. paragraflar), sunuldukları tarihten itibaren geçen önemli

süreye rağmen, halen ulusal mahkemeler önünde derdesttir. Dolayısıyla başvuranların, pasaportlarına el konulmasının, özel ve mesleki yaşamları üzerindeki doğrudan sonuçlarıyla ilgili şikâyetlerinin, makul süreler içerisinde incelenmediği görülmektedir. Mahkeme bu bağlamda, telafi davasının çabukluğunun, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. fıkrasının amaçları doğrultusunda belirli bir davanın özel koşullarında somut şekilde etkili olup olmadığının belirlenmesiyle de ilgili olabileceğini hatırlatmaktadır (*bu davaya uygulandığı ölçüde bk. (mutatis mutandis) Story ve diğerleri/Malta*, no. 56854/13 ve diğer 2 başvuru, § 80, 29 Ekim 2015).

95. Davanın koşulları bakımından, başvuranlardan, ulusal makamlar önünde halen derdest olan bu başvuruların sonucunu beklemeleri veya Mahkemenin şikâyetlerini inceleyebilmesi için diğer makamlar nezdinde aynı gerekçelerle başka itirazlarda bulunmaları beklenemez. Bu türden bir sonuç, Sözleşme'nin 34. maddesinde belirtildiği üzere, başvuranlar tarafından bireysel başvuruda bulunma hakkının etkin bir şekilde kullanılması açısından mantıksız olacak ve bu hakka yönelik orantısız bir engel teşkil edebilecektir (bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*) bk. *Gaglione ve diğerleri/İtalya*, no. 45867/07 ve diğer 69 başvuru, § 22, 21 Aralık 2010). Yukarıda belirtilenler ışığında, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair sunulan itiraz da reddedilmelidir.

96. Mahkeme, mağdur sıfatının bulunmamasına ilişkin itirazla ilgili olarak, ulusal makamlar Sözleşme'nin ihlalini, açıkça veya özünde kabul edip akabinde telafi etmedikçe, başvuran lehine alınmış bir karar veya tedbirin, ilke olarak, Sözleşme'nin 34. maddesi açısından başvuranın “mağdur” sıfatından yoksun bırakılması için yeterli olmadığını hatırlatmaktadır (*Kurić ve diğerleri/Slovenya* [BD], no. 26828/06, § 259, AİHM 2012 (özetler)). Bu iki koşulun yerine getirilmesi halinde, Sözleşme'nin koruma mekanizmasının ikincil niteliği, bir başvurunun incelenmesini engellemektedir (*Rooman/Belçika* [BD], no. 18052/11, § 129, 31 Ocak 2019).

97. Mahkeme somut olayda, başvuruların kamu görevinden ihraç edilmelerine paralel olarak pasaportlarının iptal edilmesi tedbiriyle karşılaştıklarını, bu tedbir uyarınca pasaportlarına tahdit konulduğunu ve söz konusu tedbirin, ilk iki başvuran için yaklaşık olarak iki yıl, sekiz ay ve üçüncü başvuran için üç yıl, on ay yürürlükte kaldığını kaydetmektedir. Başvuranlar, pasaportlarına konulan tahdidin kaldırılmasının ardından yeni bir pasaport alabilmiş olsalar da, ulusal makamlar, açıkça veya özünde, başvuruların önemli bir süre pasaportlarından yoksun bırakılmalarından ve Sözleşme ile korunan haklarının ihlali nedeniyle kendilerine tazminat ödenmemesinden kaynaklanan bir ihlalin varlığını kabul etmemiştir. Sonuç olarak Hükümetin, başvuruların mağdur sıfatının bulunmadığına dair itirazının reddedilmesi gerekmektedir.

98. Hükümetin, üçüncü başvuranın Berlin'deki Türk Konsolosluğuna yeni bir pasaport almak için girişimde bulunduğu sırada karşılaştığını iddia ettiği zorluklara ilişkin olarak verdiği bilgilerin asılsız olduğu kanaatine vardığı gerekçesiyle, başvuru hakkının kötüye kullanıldığına dair itirazıyla ilgili olarak, Mahkeme, iddia edilen olay ve olguların doğruluğu hakkında yorumda bulunmaksızın, somut olayda Hükümetin, başvuranın Mahkemeyi yanıltmak niyetiyle hareket ettiğini kanıtlayacak nitelikte hiçbir unsur sunmadığını kaydetmektedir (bu bağlamda bk. *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye*, no. 37857/14, § 30, 7 Aralık 2021). Başvuranın iddiaları, eksik veya yanıltıcı bir şekilde sunulan bir şikâyetin özüyle ilgili olarak başvuru hakkının kötüye kullanıldığı anlamına gelebilecek temel unsurlar olarak değerlendirilemez (bk. *J.B./Polonya*, no. 57675/10, § 40, 3 Kasım 2015). Dolayısıyla, bu itirazların reddedilmesi uygundur.

99. Mahkeme, Hükümetin 20 Haziran 2022 tarihli ek görüşlerinde ileri sürdüğü yeni itirazlarla ilgili olarak, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 55. maddesi gereğince, davalı Sözleşmeciler Tarafın bir kabul edilemezlik itirazı ileri sürmek istemesi durumunda, itirazın niteliği ve koşullar buna izin verdiği sürece,

başvurunun kabul edilebilirliği hakkında yazılı veya sözlü görüşlerinde bunu yapması gerektiğini hatırlatmaktadır (*N.C./İtalya* [BD], no. 24952/94, § 44, AİHM 2002-X). Mahkeme, Hükümetin somut olayda bu itirazları, yeni unsurlar içermeleri sebebiyle, ilk defa 20 Haziran 2022 tarihli ek görüşlerinde dile getirdiğini gözlemlemektedir. Mahkeme diğer taraftan, Hükümetin bu gecikmeye ilişkin hiçbir açıklama yapmadığını belirtmektedir ve Hükümeti, olası kabul edilemezlik itirazlarını zamanında ileri sürme yükümlülüğünden muaf tutacak nitelikte herhangi bir istisnai koşulun bulunmadığını tespit etmektedir. Dolayısıyla Mahkeme, Hükümetin 20 Haziran 2022 tarihli ek görüşlerinde ileri sürdüğü yeni itirazların bertaraf edilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır (*Khlaifia ve diğerleri/İtalya* [BD], no. 16483/12, §§ 52 ve 53, 15 Aralık 2016). Dolayısıyla Mahkeme bu itirazları da reddetmektedir.

100. Mahkeme, bu şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve Sözleşme'nin 35. maddesinde belirtilen başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesiyle bağdaşmadığını tespit ederek, kabul edilebilir olduğuna karar vermektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a) Başvuranların İddiası

101. Başvuranlar, pasaportlarının iptal edilmesinin ve her birinin birkaç yıl boyunca yeni bir pasaport alamamasının, özel hayatlarına saygı haklarının kullanımına müdahale teşkil ettiğini ileri sürmektedirler. Nitekim başvuranlar, pasaport sahibi olma imkânlarının bulunmamasının, özel, ailevi ve mesleki sebeplerle yurt dışına seyahat etmelerini ve yurt dışında yaşamalarını engellediği kanaatindedirler. İlk iki başvuran, ihtilaf konusu tedbirin özellikle kendilerini Avrupa üniversitelerinde doktora çalışmalarını sürdürme ve yurt dışındaki üniversite faaliyetlerine katılma imkânlarından yoksun bıraktığını iddia etmektedir. Üçüncü başvuran ise, geçerli bir

pasaporta sahip olmadığı için, Almanya’da kaldığı süre boyunca, idari prosedürlerde ve günlük yaşamının rutin eylemlerinde önemli zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldığını ileri sürmektedir.

102. Başvuranlar, Hükümetin pasaportlarına el konulması tedbirine kanuni dayanak olarak gösterdiği 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesinin kanun niteliğine itiraz etmektedirler. Bu bağlamda başvuranlar, söz konusu Kanun Hükmünde Kararnamelerin ve 5682 sayılı Kanun’un 22. maddesinin, “terör örgütleriyle -üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat- bağları” ve “Yurt dışına çıkmaları[nda] (...) genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenler (...)” gibi geniş ve muğlak ifadeler içerdiğini iddia etmektedirler. Başvuranlar, bir taraftan, bu hükümlerin, hedef alınan kişileri, haklarında herhangi bir nihai mahkûmiyet kararı verilmeksizin terörist olarak gösterdiğini, diğer taraftan, söz konusu hükümlerde, bu kişilerin “terör örgütleriyle - üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat - bağlarının” hangi esasa dayandırıldığının veya yetkililerin belirli bir kişi için böyle bir bağı nasıl “tespit ettiğinin” belirtilmediğini ileri sürmektedirler. Başvuranlar, söz konusu hükümlerin ve hatta bunların idari ve adli makamlar tarafından uygulanmasının, - ki başvuranlar, idarenin ilgili kişiler hakkındaki kanaatlerinin, bu bağlamda herhangi bir delil veya soruşturma gerektirmeksizin teyit edilmekle yetinildiği kanaatindedirler-, yürütmenin keyfi müdahalelerine karşı hukuki bir koruma ve yeterli usuli güvenceler sağlamadığını iddia etmektedirler. Başvuranlara göre, bir yasama eylemi genel, soyut ve nesnel bir ifadeye sahip olmalıdır ve bu durumda pasaportlarının iptal edilmesine dayanak teşkil eden kanun hükmünde kararnameler gibi, belirli kişiler hakkında özel tedbirler öngören bir kanunun, hukuk devleti ilkesine aykırı sayılması gerekmektedir. Dolayısıyla başvuranlar, söz konusu hükümlerin öngörülebilir sayılamayacağı kanaatindedirler.

b) Hükümetin İddiası

103. Hükümet Sözleşme'nin 8. maddesinin, pasaport çıkarılmasını güvence altına almadığını ileri sürmektedir. Hükümet, başvuranların, pasaportlarının iptal edilmesinin özel ve aile hayatlarını etkilediğini kanıtlayacak nitelikte somut hiçbir unsur sunmadıkları kanaatindedir. Hükümet, ilk iki başvuranın pasaportlarının iptal edilmesinin, ilgililerin günlük hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde hiçbir değişikliğe sebep olmadığı ve ilk iki başvuranın yurt dışındaki doktora çalışmalarını devam ettiremediğine dair iddianın Sözleşme'nin 8. maddesi açısından incelenemeyeceği kanaatindedir. Hükümet, üçüncü başvuranla ilgili olarak, ilgilinin yaşamını Almanya'da, bu ülkede öngörülen yasal çerçeveye uygun şekilde devam ettirdiğini ve Türkiye temsilciliklerinden temin edebileceği geçici bir seyahat belgesi ile her zaman Türkiye'ye geri dönebileceğini iddia etmektedir. Hükümet dolayısıyla, özel hayata saygı hakkının başvuranlar tarafından kullanımına müdahalede bulunulmadığını ileri sürmektedir.

104. Hükümet ardından, başvuranların pasaportlarının iptal edilmesinin kanuni temelini, 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelere ve yeni pasaport çıkarılmasına ilişkin taleplerinin reddinin, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na dayandığını ve bu hükümlerin, açıklık, erişilebilirlik ve öngörülebilirlik gerekliliklerini karşıladığını iddia etmektedir.

c) Müdahil Tarafların İddiaları

105. Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Türk hukuk sisteminin kanun hükmünde kararnamelerle pasaportları iptal edilen kişiler için etkili bir hukuk yolu sağlamadığı kanaatindedir. Uluslararası Hukukçular Komisyonu bu bağlamda, öncelikle OHAL Komisyonunun, kanun hükmünde kararnamelerle karar verilen, pasaportlara el konulması kararlarının sebebi olan görevden ihraç işlemlerine itiraz etmek için bağımsız ve etkili bir hukuk yolu olarak değerlendirilemeyeceğini; ikinci olarak, bir yandan, idare mahkemelerinin, kendisine göre Türk yargı organlarının fitratında bulunan

yapısal bağımsızlıktan yoksun olduğunu; diğer yandan ise, ihraç edilen memurlara yeni pasaport çıkarılması için bile etkili bir başvuru olarak görülmediklerini ve üçüncü olarak, Anayasa Mahkemesinin, pasaport iptaliyle ilgili başvurular söz konusu olduğunda sadece kabul edilemezlik kararları verdiğini ileri sürmektedir.

106. Türkiye Dava Destek Projesi, Uluslararası Af Örgütü, Madde 19 ve Uluslararası Pen Kulübü, bir akademisyenin pasaportunun iptal edilmesine ilişkin tedbirin, hareket özgürlüğünü kısıtlayarak akademik dünyadaki mesleki faaliyetlerini sürdürme yeteneğinin özünü etkilediğini ve burada özel hayata saygı ve akademik özgürlüğe saygı haklarının ihlalinin söz konusu olduğunu iddia etmektedir. Bu kuruluşlar, olağanüstü hal ilan edilen durumlarda bile, bu haklara getirilen kısıtlamalarla ilgili katı bir yorum yapılmasının gerekliliğini savunmaktadır. Türkiye Dava Destek Projesi, Uluslararası Af Örgütü, Madde 19 ve Uluslararası Pen Kulübü, Mahkemeyi, olağanüstü hal kapsamında alınan bir tedbire itiraz etmek için tüketilebilecek başvuru yollarına ilişkin kanuni çerçeveyi dikkate almaya davet etmektedir. Söz konusu kuruluşlar, OHAL Komisyonunun pasaport iptalinin hukukiliğini bağımsız bir şekilde inceleme konusunda yetkili olmadığını, bu komisyonun, idare mahkemelerinin veya Anayasa Mahkemesinin bu bağlamda etkili başvuru yolları sunmadığını iddia etmektedirler.

107. Gand Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ve Scholars at Risk (*Risk Altındaki Bilginler*) Mahkemeden, davanın Sözleşme'nin 10. maddesine bağlı yönlerini dikkate almasını, bu dava vesilesiyle özellikle akademisyenlerin, araştırma ve görüşlerini meslektaşlarıyla paylaşım çalışmalarını ve temel bilgileri halka iletme özgürlüğüne sahip olması gereken “bekçi köpeği” statüsünün açıkça kabul edilerek, akademik özgürlüğe ilişkin içtihatlarını yeniden belirtmesini ve vurgulamasını talep etmektedir.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

a) Müdahalenin Varlığı

108. Mahkeme öncelikle, başvuruların şikâyetinin, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal kapsamında kabul edilen kanun hükmünde kararnameler uyarınca pasaportlarına el konulmasıyla ilgili olduğunu ve bu tedbirin, ilk iki başvuran için yaklaşık olarak iki yıl, sekiz ay ve üçüncü başvuran için üç yıl, on ay boyunca sürdürüldüğü kaydetmektedir.

109. Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ister şahsi gelişim, ister şahsi özerlik suretinde olsun, 8. maddenin güvencelerinin yorumlanmasının altında yatan önemli bir ilkeyi yansıtan şahsi tatmin hakkını koruduğunu hatırlatmaktadır. Mahkeme ayrıca, “özel hayat” kavramının, profesyonel faaliyetleri veya kamusal bir ortamda gerçekleşen faaliyetleri içerebileceği kanaatine varmaktadır. Çalışma hayatına getirilen kısıtlamalar, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinin geliştirilmesi yoluyla kendi sosyal kimliğini oluşturma biçimini etkiledikleri takdirde, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamına girebilir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], no. 61496/08, §§ 70-71, 5 Eylül 2017).

110. Mahkeme ardından, daha önce, bir başvurayı uzun süredir yaşadığı, ailesinin de ikamet ettiği ülkeye geri dönme olasılığından mahrum bırakan, pasaportuna idari makamlar tarafından yıllarca el konulması ve iade edilmemesi tedbirinin, ilgili kişinin özel hayatına saygı hakkını kullanmasına bir müdahale teşkil ettiği kanaatine vardığını hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *İletmiş*, § 42). Mahkeme, günümüzde, hareket özgürlüğü ve özellikle sınırlar ötesi hareket özgürlüğünün, mahremiyetin gelişmesi için gerekli olduğu kanaatine varıldığını yeniden belirterek (yukarıda anılan *Paşaoğlu*, § 42), bir kişinin normal mesleki faaliyetlerinin devam ettirilmesi ve olağan tanıdık çevresi ile ilişkilerinin sürdürülmesi engellenerek, pasaportundan mahrum bırakılmasının, özel hayatını olumsuz etkileyebileceğini ve

Sözleşme anlamında özel hayata saygı hakkını ihlal edebileceğini eklemektedir (yukarıda anılan *Kotiy*, § 63).

111. Mahkeme, başvuranların uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler olduğunu kaydetmektedir (yukarıda 13, 20 ve 31. paragraflar). Bir akademisyenin uluslararası toplantılara ve konferanslara katılmasının, fikirlerini, araştırmalarını ve sonuçlarını dünyadaki meslektaşlarıyla paylaşıp tartışmasının ve akademik çevre ile sürekli iletişim halinde olmasının çok önemli olduğunu belirtmeye gerek yoktur. Bu anlamda, akademisyenlerin seyahat özgürlüğüne getirilen kısıtlayıcı tedbirler, doğası gereği mesleki faaliyetlerine ve akademik alanda ilişkilerinin gelişmesine engel olabilecek niteliktedir.

112. Mahkeme bu bağlamda, özellikle başvuranlar Alphan Telek ve Edgar Şar'ın, 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca, kamu görevinden de ihraç edilmiş oldukları gerekçesiyle pasaportlarının iptal edildiği dönemde, ilgililerin doktora çalışmaları için sırasıyla Paris Siyasi Bilimler Enstitüsüne ve Floransa'daki Avrupa Üniversite Enstitüsüne (*European University Institute*) kabul edildiklerini kaydetmektedir (yukarıda 13 ve 20. paragraflar). Birinci başvuran, Paris Siyasi Bilimler Enstitüsünde (*Institut des sciences politiques*) araştırmacı olarak çalışmak üzere bir ağırlama programına kabul edilmiş, ikinci başvuran ise doktora çalışmaları kapsamında Floransa'daki Avrupa Üniversite Enstitüsünde (*Institut universitaire européen de Florence*) bir burstan faydalanacaktı. Olağanüstü hal kapsamında kabul edilen kanun hükmünde kararnameler uyarınca ilgililerin pasaportlarının iki yıl, sekiz ay süresince iptal edilmesi sebebiyle, ilk iki başvuran doktora ve araştırma çalışmalarını bu enstitülerde sürdürme imkânından yoksun bırakılmıştır. Yine 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kamu görevinden ihraç edilmesinin ardından Almanya'da yaşamaya ve çalışmaya başlayan Zeynep Kıvılcım, yabancı bir ülkede esas kimlik belgesi yerine geçen, geçerli bir pasaporta ihtiyaç duymuştur. İlgilinin üç yıl, on ay süresince, yani yukarıda belirtilen kanun

hükmünde kararname uyarınca pasaportunun iptal edildiği tarih ile yeni bir pasaport aldığı tarih arasından geçen süre boyunca geçerli bir pasaporta sahip olmaması, şüphesiz başvuranın bu ülkede kaldığı süre boyunca günlük hayatında zorluklarla karşılaşmasına sebep olmuştur.

113. Mahkeme, başvuruların üçünün de, yurt dışında gerçekleştirilen akademik faaliyetleri takip etmeye ve bunlara katılmaya açıkça ihtiyacı olan ve ayrıca yabancı üniversitelerde eğitim ve araştırma yapmayı veya yabancı bir ülkede yaşamayı planlayan akademisyenler olduğunu gözlemlemektedir. Başvuranlar ayrıca, ziyaret etmek veya ikamet etmek istedikleri ülkelerle yakın profesyonel ve özel bağlar kurmuşlardır. Bu sebeple, olağanüstü hal kapsamında alınan tedbirler uyarınca uzun bir süredir geçerli bir pasaporta sahip olamamalarının, iş ve özel yaşamları üzerinde şüphesiz mühim bir etkisi olmuştur.

114. Mahkeme, yukarıda belirtilenler bakımından, ihtilaf konusu tedbirin, başvuruların özel hayatına saygı haklarının kullanımına yapılan bir müdahale olarak değerlendirildiği kanaatine varmaktadır.

b) Müdahalenin Meşruiyeti

115. Bu türden bir müdahale, “kanunla öngörülmediği”, Sözleşme’nin 8. maddenin 2. fıkrası kapsamındaki meşru amaçlardan birini ya da birkaçını hedeflemediği ve bu amaçlara ulaşmak için “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı sürece, Sözleşme’nin 8. maddesini ihlal etmektedir.

116. Mahkeme, Sözleşme ile güvence altına alınan bir hakka yapılan her türlü müdahalenin, iç hukukta kanuni bir dayanağının olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Mahkeme, Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. fıkrasında yer alan “kanunla öngörülen” ifadesinin, sadece ihtilaf konusu tedbirin iç hukukta bir dayanağı bulunup bulunmadığı hususuyla değil, aynı zamanda söz konusu kanunun niteliğiyle de ilgili olduğunu hatırlatmaktadır: bu ifade, bir yandan söz konusu kanunun ilgili kişi için erişilebilir olmasını, diğer taraftan, ilgili kişi için bu kanunun sonuçlarının öngörülebilir ve hukukun üstünlüğü

ilkesine uygun olmasını gerektirir. Dolayısıyla bu ifade, özellikle, ulusal mevzuatın, kamu makamlarına, hangi koşullarda ve hangi şartlar altında, Sözleşme tarafından korunan hakları etkileyen tedbirlere başvurma yetkisi verdiğini herkese yeterli şekilde belirtmek için oldukça açık ifadeler kullanmasını gerektirmektedir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], no. 56030/07, § 117, AİHM 2014 (özetler)). Kanun -öngörülebilirlik koşulunun karşılanması için- ilgili kişilerin –gerektiğinde profesyonel danışmanlık yardımıyla- davranışlarını düzenleyebilmelerine imkân tanımak için bir tedbirin hangi usulle uygulanacağını yeterli bir kesinlikle ortaya koymalıdır (*Altay/Türkiye* (no. 2), no. 11236/09, § 54, 9 Nisan 2019 ve *Klaus Müller/Almanya*, no. 24173/18, § 50, 19 Kasım 2020). Özellikle kanunda, bireye keyfiliğe karşı yeterli koruma sağlamak için yürütmeye tanınan takdir yetkisinin kapsamının ve uygulama usulünün yeterli açıklıkla tanımlanması gerekmektedir (*Amann/İsviçre* [BD], no. 27798/95, § 56, AİHM 2000-II).

117. Somut olayda, Hükümet, başvuranların pasaportlarına el konulması tedbirinin hukuki dayanağını, 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesi olarak belirtmektedir. Hükümet özellikle, başvuranların pasaportlarının 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler uyarınca iptal edildiğini ve başvuranlar tarafından sunulan yeni pasaport çıkarılmasına ilişkin taleplerin, 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesi uyarınca reddedildiğini ileri sürmektedir (yukarıda 104. paragraf). Başvuranlar ise, bu hükümlerin kanun niteliğini sorgulamaktadırlar. Başvuranlar bilhassa bu hükümlerin muğlak ifadeler içerdiğini ve dolayısıyla öngörülemez olduğunu iddia etmektedirler (yukarıda 102. paragraf).

118. Mahkeme, başvuranların, terör örgütleri veya Devletin milli güvenliğine zarar veren faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya gruplarla -üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat- bağlarının bulunduğu iddiası nedeniyle kamu görevinden ihraç edilmelerinin dayandırıldığı 675 ve

686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin, 1. maddelerinin 2. fıkralarının ayrıca ilgililerin pasaportlarının iptal edilmesini de öngördüğünü kaydetmektedir (yukarıda 14, 21, 32 ve 44. paragraflar). Bu bağlamda söz konusu Kanun Hükmünde Kararnameler, olağanüstü hal kapsamında alınan tedbirlere ilişkin 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin, terör örgütleri veya Devletin milli güvenliğine zarar veren faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya gruplarla -üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat-bağları nedeniyle idari tedbire konu olanların pasaportunun iptal edilmesini gerektiren 5. maddesinde öngörülen genel buyruğu takip etmektedir (yukarıda 43. paragraf). Dolayısıyla başvuranların pasaportlarının, olağanüstü hal bağlamında kabul edilen bir idari tedbirden, yani kamu görevinden ihraç edilmiş olmalarından ötürü iptal edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

119. Başvuranların kamu görevinden ihraç edilmelerinin ardından pasaportlarının iptal edilmesi üzerine, yetkili makamlar tarafından, ilgili kişilerin pasaportlarına, pasaportlarının iptali tedbirinin sürdürülmesine izin veren bir tahdit konulmuş ve başvuranların, 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi uyarınca yeni pasaport çıkarılmasına ilişkin talepleri reddedilmiştir. Nitekim yukarıda bahsedilen hüküm, diğerleri arasında yurt dışına çıkışlarında genel güvenlik bakımından mahsurlu bulunan kişilere pasaport verilmemesini öngörmektedir (yukarıda 45. paragraf). Bu hükümde belirtilen, -yurt dışına çıkması, mahkemelerce yasaklanan veya terör örgütlerine üyeliği, mensubiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen yurt dışındaki her türlü eğitim, öğretim ve sağlık kuruluşları ile vakıf, dernek veya şirketlerin kurucu ve yöneticisi olan- bir kişiye pasaport verilmesinin reddedilmesini haklı gösterir nitelikte olan diğer durumların, başvuranları kapsamadığı anlaşılmaktadır. Olağanüstü hal kapsamında pasaport geri alma tedbirinin uygulanmasına ilişkin açıklanan hukuki çerçeve, 5682 Sayılı Pasaport Kanunu'na Ek 7. maddenin yürürlüğe girmesine kadar değişmemiştir. Başvuranların yeni bir pasaport alabilmelerini sağlayan bu

son hüküm, kamu görevinden ihraç edilen kişilere belirli koşullar altında pasaport verilmesine izin vermektedir (yukarıda 46. paragraf).

120. Dolayısıyla Mahkeme bu durumda, başvuranların pasaportlarına el konulması tedbirinin, olağanüstü hal kapsamında kabul edildiğini zira başvuranların, terör örgütleri veya Devletin milli güvenliğine zarar veren faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen örgüt, yapı veya gruplarla -üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat- bağları nedeniyle alınan idari bir tedbir olarak kamu görevinden ihraç edildiklerini gözlemlemektedir. Mahkeme, başvuranların görevden ihraç edilme kararlarının dayandırıldığı 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 8 Mart 2018 tarihinde kabul ettiği 7082 ve 7086 sayılı Kanunlarla onaylanarak, daha sonra olağan kanun haline getirildiğini kaydetmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin veya ilgililerin ihtilaf konusu tedbire karşı koymak için başvurduğu hiçbir makamın ya da mahkemenin, başvuranların üyelik, mensubiyet, iltisak veya irtibat bağları bulunduğu iddia edilen terör örgütü veya Devletin milli güvenliğine zarar veren faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmiş örgüt, yapı veya grup hakkında yahut da ilgililerin işlediği iddia edilen ve bu türden bir sonuca gerekçe gösterilebilecek fiiller hakkında en ufak bir açıklamada bulunmadığını tespit etmektedir. Mahkeme ayrıca, başvuranlar aleyhine alınan tedbirin altında yatan nedenler ve olgusal unsurların, söz konusu idari işlemlerde veya ulusal makamlar önünde yürütülen çeşitli davalar kapsamında verilen kararlarda da düzenlenmemiş, açıklığa kavuşturulmamış veya incelenmemiş olduğunu kaydetmektedir.

121. Mahkeme özellikle, başvuranların 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine herhangi bir şekilde dâhil olmakla veya olağanüstü hal ilan edilmesinin temelinde yer alan bu darbe girişimini kışkırtan ve gerçekleştiren grup ve örgütlerle herhangi bir şekilde bağlantılı olmakla suçlanmadıklarını gözlemlemektedir. Nitekim ilgililer, darbe girişimiyle ilgili olarak hiçbir zaman herhangi bir soruşturma veya kovuşturmayla konu olmamışlardır. Yine

başvuranlarla ilgili olarak kabul edilen hiçbir idari ya da adli işlem veya karardan, ilgililerin pasaportlarına el konulmasını, olağanüstü hal durumunun gerekli kıldığı anlaşılmamaktadır. Mahkeme dolayısıyla, ulusal makamların olağanüstü hal bağlamında kabul edilen kanun hükmünde kararnamelerle başvuranlara karşı ihtilaf konusu tedbirin alınmasını haklı gösterecek herhangi bir ayrıntılı bilgi sunmadığını tespit etmektedir. Mahkeme bu konuda, Anayasa Mahkemesinin, pasaportu bir kanun hükmünde kararname ile iptal edilen ve bir terör örgütüyle ilgisini gösterecek nitelikte herhangi bir ceza soruşturmasına veya kovuşturmasına tabi tutulmayan ya da hakkında bu bağlamda bir yargı kararı bulunmayan bir davacıyla ilgili olarak, 2018/32475 no.lu bireysel başvuru hakkında verdiği ihlal kararında benzer tespitlerde bulunduğu kaydedilmesi gerektiği kanaatindedir (bk. yukarıda 50-54. paragraflar).

122. Hükümet, 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesiyle ilgili olarak, yetkili makamların başvuranlara yeni bir pasaport vermeyi reddetmesini gerekçelendirmek için bu hükmü ileri sürse de, Mahkeme, bu hükmün, idarenin, bölgeden ayrılmasını “mahsurlu” bulduğu bir kişiye pasaport vermeyi reddetmesine izin verdiğini kaydetmektedir. Mahkeme, bu bağlamda, daha önce tutukluların yazışmalarına ilişkin davalar kapsamında, ibarenin kapsamına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmadan veya ondan ne anlaşılması gerektiği tanımlamaksızın “mahsurlu” ibaresini içeren bir mevzuatın söz konusu hususta yetkililerin takdir yetkisinin kapsamını ve [bu yetkinin kullanım] usulünü yeterli açıklıkla belirtmediği kanaatine vardığını hatırlatmaktadır (*Ali Koç/Türkiye*, no. 39862/02, §§ 30-32, 5 Haziran 2007 ve *Tan*, no. 9460, §§ 22-24, 3 Temmuz 2007).

123. Mahkeme diğer taraftan, başvuranların pasaportlarının iptal edilmesine başlıca dayanak gösterilen 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 22. maddesinde ya da 675 ve 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde veyahut somut olayda ulusal makamlar tarafından ileri sürülen herhangi bir hukuki hükümde, pasaporta el konulması tedbirinin uygulanma şartları ve

süresi ile sona erdirilmesi için sağlanması gereken şartların açıklanmadığını gözlemlemektedir. Diğer yandan, başvuruların pasaportlarını geri almalarını sağlayan 5682 sayılı Kanun'un ek 7. maddesinin, pasaport verilmesi konusunda idareye takdir yetkisi tanıyan bu hükmün, metninde belirtilen koşullar yerine getirilmiş olsa bile, bu tür bir tedbire belirli nedenlerle bir hâkim tarafından karar verilmesini gerektiren Anayasa'nın 13 ve 23. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiğinin kaydedilmesi gerekmektedir (yukarıda 47. paragraf).

124. Mahkeme ayrıca, ulusal mahkemelerin, başvuruların pasaportlarına el konulmasına karşı koymak için açtıkları davaları, söz konusu tedbire ilişkin derinlemesine bir inceleme yapmaksızın, salt olarak bu tedbirin olağanüstü hal kapsamında çıkarılan kanun hükmünde kararnameler uyarınca kamu görevinden çıkarılmış olmalarıyla bağlantılı olarak alındığı gerekçesine dayanarak reddettiklerini, ne var ki söz konusu tedbirin başvuruların özel hayata saygı gösterilmesi hakları üzerindeki yansımalarının önemli boyutta olduğunu kaydetmektedir. Mahkemeye göre, olağanüstü hal bağlamında milli güvenlik mülahazalarının devreye girdiği durumlarda bile, demokratik bir toplumda geçerli olan hukukilik ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temel insan haklarını etkileyen herhangi bir tedbirin, [bu tedbiri ortaya çıkaran] kararın nedenlerini ve ilgili delillerini incelemeye yetkili bağımsız bir organ nezdinde bir tür çekişmeli yargılamaya konu olabilmesini gerektirmektedir. Nitekim idare tarafından ileri sürülen bir milli güvenlik gereksinimine etkili bir şekilde karşı koymak imkânsız olsaydı, Devlet yetkilileri Sözleşme ile korunan hakları keyfi olarak ihlal edebilirdi (bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*) bk. *Liou/Rusya* (no. 2), no. 29157/09, §§ 85-87, 26 Temmuz 2011 ve *Al-Nashif/Bulgaristan*, no. 50963/99, §§ 123-124, 20 Haziran 2002). Bu koşullar altında, mevcut davada ulusal mahkemelerin, başvuruların pasaportlarına el konulmasını haklı kılan somut nedenlerin olup olmadığını doğrulama yükümlülüklerini yerine getirmedikleri görülmektedir. Dolayısıyla, somut olayda ihtilaf konusu tedbirin

uygulanmasının hukuki denetimi, uygun ve etkili şekilde yapılmamıştır (bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*) bk. *Pişkin*, §§ 226-228).

125. Bu nedenle Mahkeme yalnızca, iç hukukun yukarıda belirtilen hükümleri uyarınca idari makamların, başvuranların pasaportlarına el koyma tedbirine karar verme konusunda sahip oldukları takdir yetkisinin herhangi bir şarta tabi olmadığı, bu yetkinin kapsamının ve kullanılma şeklinin tanımlanmadığı, bu bağlamda başkaca herhangi bir özel güvencenin de öngörülmediği tespitinde bulunabilir. Bundan dolayı, mevcut davanın koşullarında, yürütme organınca olağanüstü hal kapsamında ortaya konulmuş tasarrufla başvurular hakkında ihtilaf konusu tedbirin alınmasının keyfi olabileceği ve kanunilik şartıyla bağdaşmayacağı kanaatindedir (bk. *bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis)*, *Bykov/Rusya* [BD], no. 4378/02, § 81, 10 Mart 2009 ve *Vig/Macaristan*, no. 59648/13, § 62, 14 Ocak 2021).

126. Mahkeme, yukarıda ifade edilen değerlendirmeler ışığında, ihtilaf konusu müdahalenin Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrası anlamında "kanunla öngörülmediği" kanısındadır. Ayrıca, bu sonucu desteklemek için yukarıda belirtilen gerekçeler göz önüne alınırsa, ihtilaf konusu tedbirin olağanüstü halin kendine özgü koşullarının gerektirdiği sert tedbirlere uygun olarak değerlendirilemeyeceği kanaatine varmaktadır (yukarıda anılan *Pişkin* kararı, §§ 152, 153 ve 229).

127. Bu sonuç ışığında Mahkeme, mevcut davada 8. maddenin 2. fıkrasının diğer gerekliliklerine uyulup uyulmadığını incelemenin gerekli olmadığı kanaatindedir.

128. Dolayısıyla, Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

III. 1 NO.LU PROTOKOL'ÜN 2. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

129. 66763/17 ve 66767/17 no.lu başvurulardaki başvuranlar, pasaportlarına el konulması nedeniyle kabul edildikleri yabancı üniversitelerde doktora çalışmalarına devam edemediklerinden şikâyet etmektedirler. Başvuranlar, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesini ileri sürmektedirler. Söz konusu madde aşağıdaki şekildedir:

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

130. Hükümet, bir kabul edilemezlik itirazı ileri sürmektedir. Mahkeme içtihadında, özellikle yurt dışında yapılan doktora çalışmalarının eğitim hakkı kapsamında olduğunu düşündürebilecek herhangi bir emsal bulunmadığını ileri sürmektedir. Devletlerden yurt dışında öğrenim görme imkânını güvence altına almalarını istemenin, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi bağlamında üzerlerine düşen yükümlülüklerinin sınırlarını aşırı derecede genişleteceğini de eklemektedir. Bu nedenle Mahkemeyi, bu şikâyeti, *konu yönünden* (*ratione materiae*) bağdaşmazlık nedeniyle kabul edilemez bulmaya davet etmektedir.

131. Başvuranlar, Hükümetin itirazına karşı çıkmaktadır. Başvuranlar, Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, yükseköğretimin, eğitim hakkı kapsamında olduğunu hatırlatmaktadır. Başvuranlara göre, Mahkeme, eğitim hakkı kapsamında ifade edilen ve yurt dışında doktora çalışmaları yapmanın imkânsızlığına ilişkin bir şikâyeti henüz inceleme fırsatı bulmamış olsa bile, bundan, bu tür çalışmaların eğitim hakkı kapsamına girmediği sonucu çıkarılamaz. Başvuranlar, bir kişinin doktora çalışmaları da dâhil olmak üzere yükseköğretimini yurt dışında sürdürmek istemesi halinde, Devletin sadece

ilgili kişinin eğitim hakkına her türlü müdahaleden kaçınmak gibi negatif bir yükümlülüğü olmadığını, fakat aynı zamanda pasaport vererek, bu kişinin yurt dışındaki derslerine katılmasını mümkün kılmak gibi pozitif bir yükümlülüğü olduğunu da ileri sürmektedir.

132. Her ne kadar 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile korunan hakkın uygulama alanı Sözleşme tarafından tanımlanmamış veya belirtilmemiş olsa da, Mahkeme daha önce bunun, ilköğretimi (*Sulak/Türkiye*, Komisyon Kararı, no. 24515/94, 17 Ocak 1996), orta öğretimi (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], no. 25781/94, § 278, AİHM 2001-IV) ve yükseköğretimi (*Leyla Şahin/Türkiye* ([BD], no.44774/98, §§ 134-142, AİHM 2005-XI) kapsadığını ifade ettiğini hatırlatmaktadır. Nitekim belirli bir zamanda mevcut olan herhangi bir yükseköğretim kurumuna erişim, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ilk cümlesinde belirtilen hakkın doğasında var olan bir unsurdur (*Mürsel Eren/Türkiye*, no. 60856/00, § 41, AİHM 2006-II ve *İrfan Temel ve Diğerleri/Türkiye*, no. 36458/02, § 39, 3 Mart 2009).

133. Mevcut davada, başvuranlar, doktora çalışmalarına erişimlerinin engellendiğinden şikâyet etmektedirler. Belirli bir zamanda mevcut yükseköğretim kurumlarının, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ilk cümlesi kapsamına girdiğine zaten karar vermiş olan Mahkeme (yukarıda anılan *Leyla Şahin* kararı, § 141), bu tür kurumlarda yürütülen doktora çalışmalarını kapsama almamak için hiçbir neden görmemektedir.

134. Bu bağlamda Mahkeme, eğitim hakkının kapsamının ekonomik ve sosyal koşullara göre zaman ve mekân içinde değiştiğini hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *Leyla Şahin* kararı, § 136). Ayrıca ve özellikle demokratik bir toplumda, insan haklarının gerçekleştirilmesi için çok önemli bir yeri olan eğitim hakkı öylesine temel bir yer işgal etmektedir ki, 2. maddenin ilk cümlesinin kısıtlayıcı şekilde yorumlanması, bu hükmün amacına ve konusuna uygun düşmeyecektir (*ibid.* § 137). Günümüzde tüm alanlarda bilimsel araştırmaların yürütülmesi ve gelişmesinde oynadıkları hayati rol göz önünde bulundurulduğunda, doktora çalışmaları gibi ileri uzmanlık

çalışmaları ve araştırmaların eğitim hakkının ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu kanaatindedir.

135. Ancak, mevcut davada başvuranlar tarafından şikâyeteye konu edilen doktora eğitimi şeklindeki yükseköğretim, Türkiye’de bulunan yükseköğretim kurumları tarafından değil, yabancı üniversiteler tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla mevcut dava, 1 No.lu Protokol’ün 2. maddesinin, Devletlere, yurt dışında, bu durumda Sözleşme’ye Taraf diğer Devletlerde bulunan yükseköğretim kurumları tarafından sunulan doktora çalışmalarına erişimi engellememe yükümlülüğü getirip getirmediği sorusunu gündeme getirmektedir.

136. Bu bağlamda Mahkeme, belirli bir zamanda mevcut olan herhangi bir yükseköğretim kurumuna erişimin, 1 No.lu Protokol’ün 2. maddesinin ilk cümlesinde belirtilen hakkın doğasında var olan bir unsur olduğunu yinelemektedir (yukarıda anılan *Leyla Şahin* kararı, §§ 134-142, yukarıda anılan *Mürsel Eren* kararı, § 41 ve yukarıda anılan *İrfan Temel ve Diğerleri* kararı, § 39). Ayrıca, günümüz koşulları ışığında yorumlanması gereken canlı bir belge olan Sözleşme’nin, güvencelerini teorik ve hayali değil, somut ve etkili kılacak şekilde yorumlanmasının ve uygulanmasının hayati önem taşıdığını hatırlatmaktadır (yukarıda anılan *Leyla Şahin* kararı, § 136).

137. Bu bağlamda Mahkeme, günümüzde özellikle de öğrenci ve akademik personel değişebilirliği şeklindeki eğitim ve araştırma alanında ülkeler arasındaki işbirliği ve değişimin, Avrupa Konseyi bünyesinde yükseköğretim ve akademik araştırmaların temel bileşenleri olarak oynadığı merkezi rolün altını çizmektedir. Bu bağlamda, Türkiye tarafından onaylanan ve Avrupa bölgesindeki başka bir ülkede alınan eğitim, sertifika, diploma ve derecelerin Sözleşmecî Devletler tarafından tanınmasını amaçlayan ve daha spesifik olarak VI.3 maddesinde, ileri düzey yükseköğretim çalışmalarına ve doktora hazırlıklarına kabul edilme sonucunu doğuran, bir Tarafta düzenlenen bir yükseköğretim belgesinin diğer bir Tarafta tanınması ilkesini ortaya koyan Lizbon Tanıma Sözleşmesine atıfta bulunmaktadır (yukarıda

70. paragraf). Yukarıda belirtilenler ışığında Mahkeme, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ilk cümlesinin, üye devletlere, yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarında yükseköğretim şeklinde eğitim hakkının kullanılmasını haksız yere engellemeye yükümlülüğü getirdiği kanaatindedir. Bu yükümlülük, söz konusu kurumlara koşulsuz erişim sağlama yükümlülüğünden farklıdır.

138. Mevcut davanın koşullarında, Mahkeme, pasaportlarına kayda değer bir süre için el konulması nedeniyle, başvuranların eğitim haklarını kullanarak kabul edildikleri yabancı yükseköğretim kurumlarında doktora çalışmalarını sürdürmek için yurt dışına gitme imkânından mahrum bırakıldıkları kanaatine varmaktadır (yukarıda 13 ve 20. paragraflar). Sonuç olarak, Hükümetin itirazı reddedilmelidir.

139. Bu şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun ve Sözleşme'nin 35. maddesinde belirtilen başka bir gerekçeden ötürü kabul edilemez olmadığını kaydeden Mahkeme, kabul edilebilir olduğuna karar vermektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

a) Başvuranlar

140. Başvuranlar, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin sadece ilköğretime değil, aynı zamanda orta ve yükseköğretime de atıfta bulunduğunu hatırlatarak, belirli bir zamanda mevcut olan yükseköğretim kurumlarına erişimin bu maddede belirtilen hakkın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Başvuranlara göre, eğitim hakkı, yurt dışında doktora eğitimi alma imkânını da kapsamaktadır; bu imkân, akademik özgürlüğün temel bir gereğidir ve bu nedenle yükseköğretim alanında eğitim hakkının önemli bir unsurudur.

141. Başvuranlar, pasaportlarının iptal edilmesi sonucunda, kabul edildikleri yurt dışındaki doktora programlarını takip etme ve bu programlar kapsamında kendilerine ödenecek burs ve maaşlardan yararlanma imkânından mahrum bırakıldıklarını ileri sürmektedirler. Böylelikle Edgar Şar, Floransa Avrupa Üniversitesi Enstitüsünde doktora çalışmalarına başlayamamış ve ilgili programa kayıt olma hakkını kaybetmiştir. Alphan Telek, Paris Siyasal Çalışmalar Enstitüsü'nde öğrenci olarak kayıtlı olmasına rağmen, ihtilaf konusu tedbirin uygulandığı süre boyunca Fransa'daki derslerine katılamamış ve bu kurumda araştırmacı olarak görevlerini yerine getirememiştir.

142. Başvuranlar ayrıca, pasaportlarının iptal edilmesinin, araştırma yapmak, seminerlere katılmak, değişim programlarına katılmak ve akademik dünya ile temaslarını sürdürmek için yurt dışına gidemedikleri için Türkiye'de sürdürdükleri doktora çalışmalarını da etkilediğini belirtmektedirler.

143. Dolayısıyla, başvuranlar, bu davada eğitim haklarını kullanmalarına yönelik bir müdahalenin söz konusu olduğunu kanısladırlar.

144. Başvuranlar, 8. maddenin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerini desteklemek için sundukları görüşlere dayanarak, bu müdahalenin, Millet Meclisi tarafından onaylanmasının ardından 7086 sayılı Kanun haline gelen 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile öngörüldüğünü ve bu Kanun Hükmünde Kararnamenin hukuk devletinin temel gerekliliklerini karşılamadığını ileri sürmektedirler. Ayrıca, Hükümetin, pasaportlarının iptal edilmesinin meşru amaçlar izlediğini göstermediğini iddia etmektedirler.

145. Başvuranlar öte yandan, pasaportlarına el konulmasının eğitim haklarını doğrudan ihlal ettiğini ileri sürmektedirler. Pasaportlarının, hiçbir usuli güvenceye sahip olmadıkları ve etkili yargı denetimine tabi kılamayacakları bir kanun hükmünde kararname ile iptal edildiğini hatırlatmaktadırlar. Hükümetin, yurt dışındaki doktora çalışmaları nedeniyle millî güvenliğin veya kamu düzeninin nasıl tehlikeye gireceğini

gösteremediğini iddia etmektedirler. Eğitim haklarının ihlaline “Barış İçin Akademisyenler” bildirisine attıkları imzaların neden olduğunu ve bundan dolayı kendilerine getirilen kısıtlamanın doğası ve amacı itibarıyla cezalandırıcı nitelikte olduğunu düşünmektedirler.

146. Bu nedenle başvurular, pasaportlarının iptal edilmesi ile Hükümet tarafından ileri sürülen amaçlar arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmadığı ve ihtilaf konusu müdahalenin eğitim haklarının özüne zarar verdiği kanısındadırlar.

b) Hükümet

147. Hükümet, pasaportlarının iptal edildiği sırada, başvuranların 2016 yılında kayıt yaptırdıkları Türk üniversitelerinde doktora çalışmalarına devam ettiklerini belirtmekte, 2019 tarihli Hükümet görüşleri sunulurken de hâlâ bu üniversitelerde kayıtlı olduklarını not etmektedir. Başvuranların Türkiye’de doktora çalışmalarına devam edebildikleri göz önünde bulundurulduğunda, aynı çalışmaları yurt dışında yapmalarının imkânsız olmasının eğitim haklarının özünü etkilemediğini ileri sürmektedir.

148. Hükümet ayrıca, Mahkemenin içtihadına göre, dolaylı bir nedenin eğitim hakkını ihlal edemeyeceğini ileri sürerek, mevcut davada başvuranların eğitim hakkının doğrudan ihlal edilmediğini ve yurt dışında doktora çalışmalarına devam etmelerinin imkânsız olmasının pasaportlarının iptal edilmesinin dolaylı bir sonucu olduğunu savunmaktadır.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

149. Mahkeme, 1 No.lu Protokol’ün 2. maddesine ilişkin içtihadından kaynaklanan ve özellikle *Leyla Şahin* kararında (yukarıda anılan, §§ 152-156) ortaya konan temel ilkelere atıfta bulunmaktadır.

150. Mahkeme, benzer bir doktora programını takip etmek için Türk üniversitelerine erişimleri olmasına ve pasaportlarına el konulmasının iki yıl sekiz ay sürmesine rağmen, başvuranların, bu tedbir nedeniyle, bu tür

çalışmalar için kabul edildikleri yabancı üniversitelerde doktora çalışmalarına devam etmelerine ilişkin imkânsızlığın, eğitim haklarına bir sınırlama teşkil ettiği kanaatindedir.

151. Bu şekilde getirilen sınırlamaların, söz konusu hakkı, özünü etkileyecek ve etkinliğini ortadan kaldıracak ölçüde azaltmadığından emin olmak için, Mahkeme, bunların davacı için öngörülebilir olduğu ve meşru bir amaç güttüğü konusunda ikna olmalıdır. Ayrıca, bu tür sınırlamalar, ancak kullanılan araçlar ile izlenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi olması halinde 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesiyle uyumludur (yukarıda anılan *Leyla Şahin* kararı, § 154).

152. Mahkeme, mevcut davada eğitim hakkı bağlamındaki şikâyeteye ilişkin analizinin, yukarıda 8. madde kapsamında ulaştığı sonuçtan ayrı tutulamayacağını kaydetmektedir. Bu bağlamda, Mahkeme zaten, olağanüstü hal kapsamında çıkarılan yürütme işlemleriyle başvuranlar hakkında pasaporta el koyma tedbirlerinin alınmasının keyfî olabileceği ve kanunilik şartıyla bağdaşmayacağı sonucuna varmıştır (yukarıda 125 ve 126. paragraflar). Bu itibarla belirtilen hususlar, 1 no.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin şikâyet için de geçerlidir (bk. bu bağlamda, *Enver Şahin/Türkiye*, no. 23065/12, § 59, 30 Ocak 2018).

153. Bu nedenle Mahkeme, başvuranların eğitim hakkına getirilen sınırlamanın ilgililer tarafından öngörülebilir olmadığı kanaatindedir. Bu sonuç ışığında Mahkeme, mevcut davada yukarıda belirtilen diğer gerekliliklere riayet edilip edilmediğini araştırmanın gerekli olmadığı kanaatindedir.

154. Mahkeme sonuç olarak, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

IV. SÖZLEŞME'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI HAKKINDA

155. Sözleşme'nin 41. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmecî Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. Tazminat

156. Başvuran Alphan Telek, maruz kaldığını düşündüğü maddi zarar bağlamında 36.500 avro (EUR) talep etmektedir. Bu meblağın, kendisine teklif edilen kabul sözleşmesi kapsamında Paris Siyasal Çalışmalar Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmak üzere Fransa'ya gidebilseydi alacağı maaşların toplam tutarına tekabül ettiğini belirtmektedir. Dayanak olarak, söz konusu kabul programına ilişkin bir kabul belgesi ve Fransa'daki asgari ücreti gösteren bir tablo sunmaktadır. Başvuran Edgar Şar, maddi zarar için 59.340 avro talep etmektedir. Bu miktarın, kabul edildiği ve burs kazandığı Floransa Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'ndeki doktora çalışmalarını takip edememesi nedeniyle mahrum bırakıldığını düşündüğü burs kapsamında alacağı ödemelerin toplamına karşılık geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, yukarıda adı geçen enstitüdeki doktora programına kabul edildiğine dair bir belge sunmaktadır. İki başvuran aynı zamanda, maruz kaldıklarını düşündükleri manevi zarar bağlamında 40.000'er avro talep etmektedirler. Başvuran Zeynep Kıvılcım ise manevi zarar için 25.000 avro talep etmektedir.

157. Hükümet, iddia edilen maddi ve manevi zararlar ile tespit edilen ihlal arasında illiyet bağı bulunmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca, bu bağlamda sunulan taleplerin dayanaksız ve aşırı olduğu ve talep edilen meblağların benzer davalarda Mahkeme tarafından hükmedilen meblağlarla uyumadığı kanaatindedir. Son olarak, başvuranlar Alphan Telek ve Edgar Şar'ın kabul edildikleri eğitim programları kapsamında hak ettiklerini iddia ettikleri maaş ve bursların ödenmesinin varsayıma dayalı olduğu kanısındadır.

158. Mahkeme, başvuranlar Alphan Telek ve Edgar Şar'ın Sözleşme ihlal edilmemiş olsaydı alabilecekleri maaş, ödenek, harcırah veya bursların kesin tutarları hakkında yorum yapmaksızın, ilgililerin dikkate alınması gereken bir maddi zarara uğradıklarını gözlemlemektedir. Mahkeme ayrıca, başvuranların, mevcut kararda Sözleşme'nin ihlal edildiği tespitinin tazmin için tek başına yeterli olmayacağı bir manevi zarara uğramış olmaları gerektiği kanaatinde. Hakkaniyete uygun olarak ve elindeki tüm bilgiler ışığında karar vererek, başvuranların her birine, bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, tüm zarar başlıkları için toplam 12.000 avro ödenmesinin makul olduğunu düşünmektedir (bk. *bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis), Baka/Macaristan* [BD], no. 20261/12, § 191, 23 Haziran 2016, *Straume/Letonya*, no. 59402/14, § 140, 2 Haziran 2022 *Kayasu/Türkiye*, no. 64119/00 ve 76292/01, § 128, 13 Kasım 2008, yukarıda anılan *İletmiş* kararı, § 54). Ayrıca başvuran Zeynep Kıvılcım'a, bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, manevi tazminat olarak 9.750 avro ödenmesine karar vermektedir.

B. Masraf ve Giderler

159. Başvuran Zeynep Kıvılcım, Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvuru kapsamında yapmış olduğunu ifade ettiği masraflar için 299,90 Türk lirası (TRY) (ilgili tarihte yaklaşık 61 avro) ve Mahkemeye yaptığı başvuruyla ilgili olarak yapmış olduğunu ifade ettiği posta masrafları bağlamında 294 Türk lirası (ilgili tarihte yaklaşık 60 avro) talep etmektedir. Bu bağlamda makbuzlar ibraz etmektedir. Ayrıca avukatlık ücreti olarak 6.690 avro talep etmektedir. Başvuran, avukatı tarafından düzenlenen 890 avroluk bir makbuz sunmakta ve avukatının başvurunun incelenmesi kapsamında yerine getirdiğini ifade ettiği her bir görevle ilgili saat ve

masraflara ilişkin ayrıntıları belirtmektedir. Diğer iki başvuran masraf ve giderler bağlamında talepte bulunmamıştır.

160. Hükümet, mevcut yargılamanın çok karmaşık olmadığını ve yalnızca sınırlı sayıda konunun gündeme getirildiğini iddia etmektedir. Bu nedenle, başvuranın masraf ve giderler bağlamındaki talebinin dayanaktan yoksun olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, başvuranın yapmış olduğu ifade ettiği masrafları kanıtlayacak herhangi bir belge sunmadığını ve avukatlık ücretleri bağlamında talep edilen meblağın benzer davalara kıyasla çok yüksek olduğunu ileri sürmektedir.

161. Mahkeme, Sözleşme'nin 41. maddesi bağlamında, bir başvurana yalnızca masraf ve giderlerin doğruluğu, gerekliliği ve ödenen miktarların makul olduğunu ispatlamak kaydıyla bunların iade edilebileceğini hatırlatmaktadır (*Beeler/İsviçre* [BD], no. 78630/12, § 128, 11 Ekim 2022). Mevcut davada, elinde bulunan belgeleri ve yukarıda belirtilen kriterleri göz önünde bulundurarak ve özellikle ilgili tarafından talebini desteklemek için ibraz edilen destekleyici belgeleri dikkate alarak, Mahkeme, başvurana, bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, tüm masraf ve giderler için 1.000 avro ödenmesinin makul olduğuna karar vermektedir.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME,

1. Oy birliğiyle, başvuruların birleştirilmesine;
2. Oy birliğiyle, her üç başvuruyla ilgili olarak, Sözleşme'nin 8. maddesi bağlamındaki şikâyetin kabul edilebilir olduğuna;
3. Oy çokluğuyla, 66763/17 ve 66767/17 no.lu başvurularda 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi bağlamındaki şikâyetin kabul edilebilir olduğuna;
4. Oy birliğiyle, Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğine;

5. Bire karşı altı oyla, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiğine;
6. Oy birliğiyle,
- a) Davalı Devletin, başvuranlara, işbu kararın Sözleşme'nin 44. maddesinin 2. fıkrası uyarınca kesinleşeceği tarihten itibaren üç ay içerisinde, ödeme tarihinde geçerli olan döviz kuru üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilmek üzere:
- i. Bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, başvuranlar Alphan Telek ve Edgar Şar'ın her birine, maddi ve manevi tazminat olarak 12.000 avro (on iki bin avro);
- ii. Başvuran Zeynep Kıvılcım'a, bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, manevi tazminat olarak 9.750 avro (dokuz bin yedi yüz elli avro);
- iii. Başvuran Zeynep Kıvılcım tarafından bu meblağ üzerinden ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, masraf ve giderler için 1.000 avro (bin avro) ödemekle yükümlü olduğuna;
- b) Söz konusu sürenin bittiği tarihten itibaren ödeme tarihine kadar, bu meblağlara Avrupa Merkez Bankasının o dönem için geçerli olan marjinal kredi faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz uygulanmasına;
7. Oy birliğiyle, adil tazmine ilişkin kalan taleplerin reddine *karar vermiştir*.

İşbu karar Fransızca dilinde tanzim edilmiş olup, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77. maddesinin 2 ve 3. fıkraları gereğince 21 Mart 2023 tarihinde yazılı olarak bildirilmiştir.

Hasan Bakırcı
Yazı İşleri Müdürü

Arnfinn Bårdsen
Başkan

TELEK VE DİĞERLERİ / TÜRKİYE KARARI

Bu kararın ekinde, Sözleşme'nin 45. maddesinin 2. fıkrası ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, Hâkim Saadet Yüksel'in sunmuş olduğu ayırık görüş yer almaktadır.

A.R.B.

H.B.

HÂKİM YÜKSEL'İN KISMİ AYRIK GÖRÜŞÜ

162. Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiği konusunda çoğunluğa katılıyorum. Ancak, çoğunluğun Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin görüşüne katılamıyorum. Benim endişem esasen, çoğunluğun kararda kabul edilebilirliğe ilişkin olarak benimsediği yaklaşımla ilgilidir.

163. Çoğunluk tarafından benimsenen yaklaşımın, Mahkemenin 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin yaklaşımının genişletilmesi anlamına geldiği ve yeterli açıklama yapılmaksızın kabul edildiği kanısındayım.

164. İlk olarak, Mahkeme bugüne kadar içtihadında yurt dışında yürütülen doktora çalışmalarının veya yurt dışındaki doktora araştırma ve değişim programlarının 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamına girdiği değerlendirmesinde bulunmamıştır. Üç nedenden dolayı, çoğunluğun muhakemesinin, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin uygulama alanını genişletme kararı için yeterli bir açıklama sağladığını düşünmüyorum.

i) Mevcut davanın olay ve olguları bakımından, *Leyla Şahin* ([BD], no. 44774/98, AİHM 2005-XI) davasında verilen karara yapılan tek bir atfın yeterli bir gerekçe oluşturabileceğinden emin değilim. *Leyla Şahin* davası, bir üniversitenin, başvuranın dört yıldır tıp eğitimi aldığı üniversiteye girişine izin vermemesi ve başvuranın bu üniversiteden geçici olarak uzaklaştırılmasıyla ilgilidir (*Leyla Şahin/Türkiye*, §§ 15 ve 24). Dolayısıyla, *Leyla Şahin* davası, üniversite eğitime erişimin devam etmesiyle ilgilidir; bu nedenle, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin kapsamına ilişkin yaklaşımla ilgili var olabilecek farklılıklar dikkate alınmalıdır. İki davanın farklı koşulları ışığında, özellikle de mevcut davada başvuranlar tarafından savunulduğu üzere (kararın 131. paragrafı) yurt dışında yürütülen araştırmalara ve doktora çalışmalarına yapılan vurgu nedeniyle, *Leyla Şahin* davasındaki tespitleri - daha ileri düzeyde açıklama yapmadan- mevcut davaya öylece aktarmak bana zor görünmektedir. ii) Çoğunluk ayrıca,

yaklaşımını desteklemek için Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nden ve uluslararası işbirliğin öneminden de bahsetmektedir (kararın 137. paragrafı). Ancak, bu sözleşmenin farklı bir kapsamı olması ve farklı konuları gündeme getirmesi nedeniyle, ayrı bir hukuki belgenin hükümlerine yapılan tek bir atfın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde öngörülen hak ve özgürlükleri genişlettiği şeklinde yorumlanabileceğini sanmıyorum. iii) Mevcut davadaki söz konusu yükümlülüğü olumsuz bir şekilde ifade etme iradesi (kararın 137. paragrafında olduğu gibi), bu kararın, Üye Devletlere yurt dışında bulunanlar da dâhil olmak üzere yükseköğretim kurumlarına etkili bir erişim hakkı sağlama yükümlülüğü yükleme sonucu doğurmasını engellemez. Bu durum, özellikle, mevcut davada yurt dışında doktora çalışmalarına ve yurt dışında yürütülen araştırma faaliyetlerine verilen önem nedeniyle söz konusudur (kararın 135. paragrafı). 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin içtihattan, bunun pozitif yükümlülükler yüklediği anlaşılmamaktadır: Bu hüküm uyarınca, "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz". Mevcut dava, yurt dışında eğitime erişimle ilgili olup eğitimin kendisine erişimle ilgili değildir. Ayrıca, başvuranlar doktora çalışmalarını Türkiye'de hâlâ sürdürebilmişlerdir; başvuranlar aslında doktora çalışmalarını yurt dışında sürdürme ve araştırma ve diğer akademik faaliyetler yürütmek için yurt dışına gitme imkânlarından mahrum bırakıldıklarından şikâyet etmektedir (kararın 141-142. paragrafları). Çoğunluk tarafından benimsenen yaklaşımın, bu kararın teşkil ettiği önemli adımı uygun şekilde yansıtıp yansıtmadığını sorguluyorum. Benim nazarımda, bunun gibi bir genişletme, sürdürülenden daha kapsamlı bir analiz gerektirmektedir

165. İkinci olarak, mevcut davada, ihtilaf konusu tedbir ile başvuranların haklarının ihlal edildiği iddiası arasındaki bağın, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki diğer davalar dikkate alındığında, yeterince doğrudan olup olmadığını sorguluyorum (bk. özellikle, mağdur sıfatıyla ilgili olarak, *Tănase/Moldova* [BD], no. 7/08, § 104, AİHM 2010). Örneğin, *Timishev/Rusya* davasında (no. 55762/00 ve 55974/00, 13 Aralık 2005),

Mahkeme, başvuranın göçmen kartını iade etmesi ve bu nedenle artık ilgili şehirde ikamet ediyor olarak kayıtlı olmaması sebebiyle, çocuklarının iki yıldır devam ettikleri okula erişimlerinin iç hukuk ihlal edilerek engellenmesi nedeniyle, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Aksine, Büyük Daire, *Lee/Birleşik Krallık* ([BD]), no. 25289/94, § 125, 18 Ocak 2001) davasında ihlal tespitinde bulunmamıştır; söz konusu davada, başvuranın, ihtilaf konusu taşınma tedbirinin, torunlarının gitmeye devam ettikleri yerel okula erişimlerini engelleyeceği yönündeki iddiasını kanıtlamadığı gerekçesiyle ihlal tespitinde bulunmamıştır (bk. ayrıca, *Coster/Birleşik Krallık*, no. 24876/94, § 137, 18 Ocak 2001). Aynı şekilde, mevcut davada, başvuranlar, pasaportlarının iptal edilmesinin dolaylı sonuçlarından, yani yurt dışında doktora çalışmalarını sürdürmek için ülkeden çıkmalarının imkânsız oluşundan şikâyet etmektedirler (kararın 141. paragrafı). Başvuranlar ayrıca, pasaportlarının iptal edilmesinin, araştırma yapmak, seminerlere katılmak, değişim programlarına katılmak ve akademik dünya ile temaslarını sürdürmek için yurt dışına gitmelerine engel olarak, Türkiye'deki çalışmalarını olumsuz etkilediğini de ileri sürmektedirler (kararın 142. paragrafı). Uluslararası değişim programlarının eğitim için önemini minimize etmeye çalışmadan (kararın 111. paragrafında 8. maddeye ilişkin analizde de kabul edilmiştir), başvuranların, pasaportlarının iptal edilmesinin eğitim hakları üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu yönündeki şikâyetlerini desteklediklerine ikna olmadım (bk. *bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis)*, *Yabancı Öğrenciler/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 7671/76 ve diğer 14 başvuru, § 7, 19 Mayıs 1977). Dosyadaki unsurların da gösterdiği gibi, iki başvuranın, pasaportları iptal edilmemiş olsaydı bile, sadece ilgili kurumlar tarafından verilen kabul belgelerini ibraz etmiş olmaları sebebiyle, eğitimlerine yurt dışında devam edebilecek durumda olduklarını kesin olarak tespit etmek zordur (kararın 156. paragrafı). Türkiye'deki çalışmalarına yapılan müdahale daha da dolaylıdır; zira aslında doktora çalışmalarına devam edebilmişlerdir ve spesifik olarak hangi

araştırma programlarına veya seminerlere katılamadıklarını belirtmeden sadece araştırma yapmak için genel imkanlardan bahsetmektedirler (kararın 142. paragrafı).

166. Sonuç olarak, çoğunluk tarafından benimsenen yaklaşımın, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin içtihadın genişletilmesi anlamına geldiği kanaatindeyim. Daire, 1 No.lu Protokolün 2. maddesinin uygulama alanına iki yeni unsuru dâhil ederek -birincisi, doktora çalışmaları ve doktora çalışmaları kapsamında yürütülen araştırma faaliyetleri; ikincisi, yurt dışında yürütülen bu tür çalışmalar ve faaliyetler- bir değil, birkaç adım ileri gitmektedir ve bunu yeterli açıklama yapmadan veya söz konusu konuların yeniliğini kabul etmeden yapmaktadır. Eğer bu adımları atacaksak, bu genişlemeyi kabul etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu karar Büyük Daire'ye bile ait olabilir.

167. Bu nedenlerle, çoğunluğun Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin yaklaşımına saygı duymakla birlikte katılmıyorum.